Epistula ad Catholicos de Secta Donatistarum (Latin)

Augustine of Hippo (AD 354–430)

SermonIndex.net / Church Fathers

Sections 1 to 30

Augustinus episcopus dilectissimis fratribus ad nostrae dispensationis curam pertinentibus: salus quae in Christo est et pax unitatis et caritatis eius sit uobiscum et integer spiritus uester et anima et corpus in diem domini nostri Iesu Christi seruetur.

Meministis, fratres, Petiliani Donatistarum Constantiniensis episcopi perparuam epistulae partem in manus nostras aliquando uenisse eique particulae quod responderim scripsisse me ad dilectionem uestram. sed cum postea tota et plena nobis a fratribus qui ibi sunt mitteretur, placuit ei ab exordio respondere, tamquam praesentes ageremus, quemadmodum semper scitis nos cum eis agere uoluisse, ut sine studio contentionis, quid uel ab ipsis uel a nobis dicatur, collata disputatione omnibus appareret. in multorum enim manibus illam epistulam esse didicimus, qui etiam multa ex illa memoriter tenent, aliquid uerum aduersus nos eum dixisse arbitrantes. sed nunc si legere uoluerint quae respondimus, profecto intellegent quid sibi abiciendum et quid tenendum sit. neque enim illa nostra sunt, sicut ipsi possunt considerare, si uelint sine studio partium iudicare; nam de scripturis sanctis ita sunt omnia prolata et probata, ut ea negare non possit nisi qui illarum scripturarum se inimicum esse profitetur. sed de illo opere nostro uideo quid possint dicere illius tam malae causae pertinacissimi defensores, me uidelicet absentis epistulae respondisse, ubi uerba mea ille non audiret quibus continuo responderet. defendat ergo uerba epistulae suae et, si potest, ostendat responsionibus meis non ea fuisse refutata atque conuicta aut, si hoc non uult, faciat et ipse huic epistulae meae quod ego illi ipsius, cui iam respondi; illam quippe scripsit ad suos, sicut ego hanc ad uos. cui si uelit etiam ipse respondeat.

Quaestio certe inter nos uersatur ubi sit ecclesia, utrum apud nos an apud illos. quae utique una est quam maiores nostri catholicam nominarunt, ut ex ipso nomine ostenderent quia per totum est; \'secundum totum\' enim xa$\' oXov Graece dicitur. haec autem ecclesia corpus Christi est, sicut dicit apostolus: pro corpore eius, quae est eccles i a. unde utique manifestum est eum, qui non est in membris Christi, christianam salutem habere non posse. membra uero Christi per unitatis caritatem sibi copulantur et per eandem capiti suo cohaerent, quod est Christus Iesus. totum igitur, quod annuntiatur de Christo, caput et corpus est. caput est ipse unigenitus Iesus Christus filius dei uiui, ipsesaluatorcorporis, qui mortuus est propter delicta nostra et resurrexit propter iustificationem nostram, corpus eius ecclesia de qua dicitur: ut exhiberet sibi gloriosam ecclesiam, non habentem maculam

aut rugam aut aliquid eiusmodi. inter nos autem et Donatistas quaestio est ubi sit hoc corpus, id est ubi sit ecclesia. quid ergo facturi sumus? in uerbis nostris eam quaesituri an in uerbis capitis sui domini nostri Iesu Christi? puto quod in illius potius uerbis eam quaerere debemus, qui ueritas est et optime nouit corpus suum; nouit enim dominus qui sunt eius.

Quae sint autem uerba nostra, in quibus eam quaeri non oportet, aduertite et uidete etiam ibi quid intersit inter nostra uerba et illorum; et tamen in uerbis nostris ecclesiam quaeri nolumus. quidquid nobis obicimus inuicem de traditione codicum diuinorum, de turificatione, de persecutionibus, uerba nostra sunt. et in talibus quidem nos hunc tenemus modum, ut uel utraque uera esse deputentur, siue quae a nobis siue quae ab ipsis dicuntur, uel utraque falsa, uel nostra uera et sua falsa, uel nostra falsa et sua uera, et in his omnibus nullum crimen esse orbis christiani, cui nos communicamus, ostendimus. si enim uera sunt crimina et quae a nobis in illos et quae ab ipsis in nos dicuntur, faciamus quod ait apostolus: do nan tes nobis met ipsis sicut et deus in Christo donauit nobis, ut maligni homines nec illi, qui forte fuerunt uel sunt apud nos, nec illi, qui uel fuerunt uel sunt apud illos, impediant concordiam nostram et uinculum pacis, uno eorum scelere correcto, quod se frustra separauerunt ab unitate orbis terrarum, cum tales haberent. si autem utraque falsa sunt, siue quae nos illis siue quae illi nobis. obiciunt uel de traditione uel de persecutione innocentium, nullam uideo litis causam, nisi quia est causa ut illi se corrigant, qui se sine causa separauerunt. quodsi nos uera dicimus, quoniam gesta quae proferimus et litteris imperatoris, ad quem tunc et primo scripserunt et postmodum appellauerunt, et totius orbis communione firmamus, quae autem illi dicunt ideo falsa esse conuincuntur, quia ipsis temporibus, cum eadem quaestio uersaretur, optinere causam suam minime potuerunt, maior in eis apparet sacrilegae animositatis furor et animarum innocentium persecutio, quam si solo schismatis crimine tenerentur. et illa quidem tribuant non omnibus sed quibus uoluerint suorum; schisma tamen crimen est omnium. porro si crimina traditionis et persecutionis uera uolunt esse quae obiciunt et falsa quae obiciuntur a nobis, nec sic purgantur a crimine schismatis; ad quosdam quippe illa pertinere possunt, non ad uniuersum orbem christianum. quem si contagione perisse arbitrantur — omitto dicere quam multa sancti bono pacis etiam cognita mala in hominum congregatione tolerauerint —, illud dico: isti ostendant quomodo eorum contagione non perierint, quos sacrilegos incestatores consecratae pudicitiae feminarum inter se latere siue latuisse uel modo nesciunt uel aliquando nescierunt. profecto dicturi sunt hoc ipso se non contaminatos, quod nescierunt. quomodo ergo contaminatus est orbis, qui adhuc nescit, an uera sint ista quae dicunt? putemus nobis modo probata, modo demonstrata: quid agimus de tot gentibus? deseruntur nescientes; ergo deseruntur innocentes et, cum illud sit nullum crimen illorum, hoc esse incipit sceleratissimum nostrum. an currere debemus et eos docere quod scimus? ut quid hoc? si, ut innocentes sint, innocentes sunt etiam dum nesciunt; non enim mala facta hominum cognoscendo sed cognitis non consentiendo, de incognitis autem non temere iudicando innocentiam custodimus. ac per hoc, ut dixi, innocens est orbis terrarum, qui crimina quae ab istis in quosdam dicuntur, etiamsi uera dicuntur, ignorat; ab his autem innocentibus qui se ipsos separauerunt, eodem ipso crimine separationis et schismatis innocentiam per-

diderunt. et modo nos docent uera se dicere in quosdam, ut ab eis nos separent, in quos non habent uera quae dicant.

Hoc enim eis dicit orbis terrarum, quod quidem sermone breuissimum est, sed robustissimum ueritate: Afri nempe inter se episcopi confligebant. si finire inter se obortam dissensionem non poterant, ut siue per concordiam compositis siue degradatis qui male contenderent hi, qui bonam causam habebant, in communione orbis terrarum per unitatis uinculum permanerent, restabat utique ut episcopi transmarini, qua pars maxima diffundebatur ecclesiae catholicae, de Afrorum collegarum dissensionibus iudicarent, illis uidelicet instantibus, qui malae ordinationis crimen aliis obiciebant. hoc si factum non est, culpa eorum est a quibus fieri debuit, non orbis terrarum qui non ad se perlata nesciuit. si autem factum est, quid peccauerunt ecclesiastici iudices, qui crimina, etiamsi uera et ad se delata, sibi tamen non probata damnare nullo modo debebant? numquid eos mali polluere poterant, qui eis manifestari non poterant? si autem manifestati sunt eis et aliqua uel segnitia uel coniuentia tales a communione remouere noluerunt et peruerso iudicio pro eis etiam dixerunt sententias, quid peccauit orbis terrarum, qui causam illam malos iudices habuisse nesciuit et eos bene iudicasse credidit, de quibus iudicare non potuit? sicut enim reorum scelus, si iudices latuit, non eos utique contaminauit, sic et iudicum scelus, si aliquod fuit, quia orbem terrarum latuit, eum profecto contaminare non potuit. his igitur innocentibus innocenter communicamus hodieque - nescientes, quae tunc acta sint. quapropter etiamsi uera esse quae in quosdam dicunt hodie didicerimus, nulla causa est, cur ab innocentibus qui haec nesciunt recedamus et transeamus ad eos, qui propterea crimine schismatis omnes implicati sunt, quia id fecerunt quod nos facere suadent, ut non exemplo apostolorum toleremus malos, sed exemplo haereticorum deseramus bonos. sed faciamus orbem terrarum, quod fieri non potest, hodie nobiscum ad liquidum posse cognoscere uera esse quorundam scelera, quos isti criminantur: numquid ex hoc innocentior fieri poterit quam erat antequam nosset? sicut enim eos maculare non poterant incogniti mali, etiamsi adhuc in hac uita essent, ita qui iam ex hac uita emigrarunt etiam cogniti maculare non possunt. si ergo talis est causa nostra in uerbis nostris de quorundam criminibus, quae alternis nobis obicimus, ut tamen inuicta sit, etiamsi falsa esse quae in quosdam illorum dicimus et uera esse quae in quosdam nostrum dicunt hodie cognoscamus, quid habent quod respondeant, sine illa potius uera sint quae nos dicimus et falsa quae dicunt, siue utraque falsa sint, siue utraque uera sint, quandoquidem et ibi uincuntur quod solum uotis omnibus sibi ut credatur exoptant?

Sed, ut dicere coeperam, non audiamus: \'haec dicis, haec dico\', sed audiamus: haec dicit dominus\'. sunt certe libri dominici, quorum auctoritati utrique consentimus, utrique cedimus, utrique seruimus: ibi quaeramus ecclesiam, ibi discutiamus causam nostram. hic forte dicturi sunt: \'quid quaeris in libris quos ignibus tradidisti?\' ad hoc respondeo: cquid times ne legantur hi libri, si eos ab ignibus custodisti?1 eos certe ille tradidisse credatur, qui eis lectis non consentire conuincitur. aut si forte isti libri ita designant traditorem suum, sicut designauit dominus ludam, legant in eis nominatim et expresse uel Caecilianum uel ordinatores eius eorundem librorum futuros fuisse traditores, et si non eos anathemauero,

ipse cum eis iudicer tradidisse. sed neque nos in eis libris inuenimus Maiorini ordinatores designatos esse traditores, quamuis haec aliunde recitemus. auferantur ergo illa de medio, quae aduersus nos inuicem non ex diuinis canonicis libris, sed aliunde recitamus. quodsi nolunt ut auferantur, uideant quia, et si utraque uera sunt, nulla fuit causa separationis illorum, ut eos fugerent quos habebant, et si utraque falsa sunt, nulla fuit causa separationis illorum, ut eos fugerent quos in nullo crimine repperiebant, et si nostra uera, illa autem falsa sunt, nulla fuit causa separationis illorum, quia potius se corrigere atque in unitate permanere debebant, et si nostra falsa sunt et illa uera sunt, nulla fuit causa separationis illorum, quia innocentem orbem terrarum, cui haec demonstrare uel noluerunt uel non potuerunt, deserere non debebant.

Quaerat fortasse aliquis et dicat mihi: Ccur ergo ista uis auferri de medio, quando communio tua, etiamsi proferantur, inuicta est?\' quia nolo humanis documentis, sed diuinis oraculis sanctam ecclesiam demonstrari. si enim sanctae scripturae in Africa sola designauerunt ecclesiam et in paucis Romae Cutzupitanis uel Montensibus et in domo uel patrimonio unius Hispanae mulieris, quidquid de chartis aliis aliud proferatur, non tenent ecclesiam nisi Donatistae. si in paucis Mauris prouinciae Caesariensis eam sancta scriptura determinat, ad paucis transeundum est. si in paucis Tripolitanis et Byzacenis et prouincialibus, Maximianistae ad eam peruenerunt. si in solis orientalibus, inter Arrianos et Eunomianos et Macedonianos et si qui illic alii sunt requirenda est. quis autem possit singulas quasque haereses enumerare gentium singularum? si autem Christi ecclesia canonicarum scripturarum diuinis et certissimis testimoniis in omnibus gentibus designata est, quidquid attulerint et undecumque recitauerint qui dicunt: ecce hic est Christus, ecce illic, audiamus potius, si oues eius sumus, uocem pastoris nostri dicentis: nolite credere. illae quippe singulae in multis gentibus ubi ista est non inueniuntur, haec autem quae ubique est etiam ubi illae sunt inuenitur. ergo in scripturis sanctis canonicis eam requiramus.

Totus Christus caput et corpus est: caput unigenitus dei filius et corpus eius ecclesia, sponsus et sponsa, duo in carne una. quicumque de ipso capite a scripturis sanctis dissentiunt, etiamsi in omnibus locis inueniantur in quibus ecclesia designata est, non sunt in ecclesia. et rursus quicumque de ipso capite scripturis sanctis consentiunt et unitati ecclesiae non communicant, non sunt in ecclesia, quia de Christi corpore, quod est ecclesia, ab ipsius Christi testificatione dissentiunt. uerbi gratia qui non credunt Christum in carne uenisse de uirgine Maria ex semine Dauid, quod apertissime scriptura dei loquitur, aut non in corpore ipso resurrexisse, in quo crucifixus et sepultus est, etiamsi per omnes terras inueniantur per quas est ecclesia, non utique sunt in ecclesia, quia ipsum caput ecclesiae non tenent, quod est Christus Iesus, nec in aliqua diuinarum scripturarum obscuritate falluntur, sed notissimis et apertissimis earum testimoniis contradicunt. item quicumque credunt quidem quod Iesus Christus, ita ut dictum est, in carne uenerit et in eadem carne, in qua natus et passus est, resurrexerit et ipse sit filius dei, deus apud deum et cum patre unum et incommutabile uerbum patris, per quod facta sunt omnia, sed tamen ab eius corpore, quod est ecclesia, ita dissentiunt, ut eorum communio non sit cum toto quacumque diffunditur, sed in aliqua parte separata inueniatur, manifestum est eos non esse in catholica

ecclesia. quapropter quoniam cum Donatistis quaestio nobis est non de capite, sed de corpore, id est non de ipso saluatore Iesu Christo, sed de eius ecclesia, ipsum caput de quo consentimus ostendat nobis corpus suum de quo dissentimus, ut per eius uerba iam dissentire desinamus. ille est autem unigenitus filius et uerbum dei, et ideo nec prophetae sancti uera loqui potuissent, nisi ab ipsa ueritate, quod est uerbum dei, manifestaretur eis quod dicerent et iuberetur ut dicerent. proinde prioribus temporibus per prophetas sonuit uerbum dei, deinde per se ipsum, cum uerbum caro factum est et habitauit in nobis, deinde per apostolos quos misit ad se praedicandum, ut esset salus usque ad fines terrae. in his igitur omnibus quaerenda est ecclesia.

Sed quoniam multa in alios uel ob aliud dicta in quos uolunt et ad quod uolunt maledici plerumque conuertunt, multa etiam propter exercendas rationales mentes figurate atque obscure posita per aenigmatis imaginem uel ambiguitatis ancipitem sensum fallaci aliquando interpretationi consonare et conuenire creduntur, hoc etiam praedico atque propono, ut quaeque aperta et manifesta deligamus; quae si in sanctis scripturis non inuenirentur, nullo modo esset unde aperirentur clausa et illustrarentur obscura. uerbi enim gratia uidete, quam facile sit uel nobis in eos dicere uel illis in nos, quod ait dominus Pharisaeis: similes estis monumentis dealbatis, quae a foris apparent hominibus speciosa, intus uero plena sunt ossibus mortuorum et omni spurcitia. sic et uos aforis quidem apparetis hominibus iusti, intus autem pleni estis hypocrisi et iniquitate. haec siue in illos a nobis siue ab eis in nos dicantur, nisi prius probetur manifestissimis documentis, qui sint, qui cum sint iniusti iustos se esse confingant, conuiciante magis leni.. tate quam conuincente ueritate dici quis mediocriter sanus ignoret? aliter quippe illa dominus in Pharisaeos dicebat tamquam dominus, id est cognitor cordis et humanorum omnium secretorum et testis et iudex; nos autem prius debemus inuenire et ostendere quid arguamus, ne ipsi potius grauissimo crimine insanae temeritatis arguamur. sane si ante docuerint nos tales esse, nequaquam recusare debemus talibus sanctarum scripturarum uerbis nos reprehendi atque contundi; item si nos eos tales esse docuerimus, erit similiter in potestate nostra, quibus dominicis increpationibus iam demonstratos conuictosque feriamus.

Sic et illa interim seponenda sunt, quae obscure posita et figurarum uelaminibus inuoluta et secundum nos et secundum illos possunt interpretari. est quidem acutorum hominum diiudicare atque discernere, quis ea probabilius interpretetur, sed nolumus in has ingeniorum contentiones in ea causa, quae populos tenet, nostram disputationem committere. nulli nostrum dubium est per arcam Noe salua rerum gestarum fide, ut deletis peccatoribus domus iusti a diluuio liberaretur, etiam ecclesiam fuisse figuratam; quae forte humani ingenii coniectura uideretur, nisi Petrus apostolus hoc in epistula sua diceret. sed quod ille ibi non dixit, si quis nostrum dicat, propterea cuncta animalium genera ibi fuisse, quia in omnibus gentibus futura praenuntiabatur ecclesia, fortasse Donatistis aliud uideatur et aliter hoc interpretari uelint. similiter et ipsi aliquid obscure uel ambigue positum si pro sua sententia interpretentur, si nobis pateat aliud inde dicere quod pro nobis sonat, quis erit finis? nam quidam eorum episcopus cum hic apud Hipponem, sicut audiuimus, sermonem in populo faceret, dixit eandem arcam Noe ideo bituminatam intrinsecus, ne aquam emitteret suam,

ideo etiam extrinsecus, ne admitteret alienam. ad hoc utique ualere uoluit hanc interpretationem, ne baptismus uel extra ecclesiam posse exire credatur uel qui extra datus fuerit acceptetur. uisus est aliquid dicere et adclamatum est ab eis, qui libenter audiebant nec diligenter de his quae audierant cogitabant, ut, quod erat facile, aduerterent fieri non posse, ut extrinsecus admittat aquam compago lignorum, si non emittit intrinsecus, si autem ab ea parte quae intus est emittit, consequens esse, ut ab ea etiam quae est foris admittat. sed etsi hoc de compacto ligno uerum esset quod ille dixit, quis me prohiberet de arca ex utraque parte bituminata, si possem, aliquid aliud dicere, ut incertum esset, quid horum uel quid fortasse aliud tertium res illa significaret? neque enim absurde dicitur aut non etiam multo probabilius per bitumen, quia uiolentum gluten et res feruentissima est, significatam esse caritatem. unde enim dicitur in psalmo: agglutinata est anima mea post te, nisi flagrantissima -caritate? quae quoniam praeceptum est ut sit in nobis in inuicem et in omnes, ideo et intus et foris arcam bituminatam. aut certe quia scriptum est: caritas omnia tolerat, uis ipsa tolerantiae tenax unitatis per bitumen significata est, quo ideo intus et foris arca illita est, quia et intus et foris mali tolerandi sunt, ne pacis compago soluatur. in hac ergo disputatione nostra parcamus talibus interpretationibus et apertum aliquid, quo manifestetur ecclesia, requiramus.

Nempe scriptum est in libro Iudicum: et dixit Gedeon ad dominum: quoniam tu saluum facies Israhel in manu mea quemadmodum locutus es, ecce ego pono uellus lanae in area, et si factus fuerit ros in uellere, in omnem uero terram siccitas, sciam quoniam saluum facis in manu mea Israhel sicut locutus es. et factum est sic. et diluculo uigilauit Gedeon in crastinum et expressit uellus, et decucurrit ros de uellere, plena peluis aquae. et dixit Gedeon ad dominum: non irascatur furor tuus in me, domine, et loquar adhuc semel et temptabo adhuc semel in uellere: fiat siccitas in uellere tantum, in omnem autem terram fiat ros. et fecit deus sic in nocte illa, et facta est siccitas in uellere tantum, super omnem autem terram ros. non uideo quid hic aliud figuratum et praenuntiatum sit, nisi ut aream intellegamus orbem terrarum, locum autem uelleris populum Israhel. nouimus enim illam quondam gentem diuini sacramenti gratia tamquam caelesti rore perfusam, cuius muneris per omnes in circuitu gentes, quia eo carebant, tamquam siccitas fuit. erat autem apud illum populum hoc munus in uellere, hoc est in uelamine et quasi nube secreti, quia nondum fuerat reuelatum. nunc autem uidemus orbem terrarum iam reuelato rore saginari per euangelium domini nostri Iesu Christi, quod tunc in illo tegmine figurabatur, illam uero gentem amisso sacerdotio quod habebat, quia in scripturis non intellegit Christum, tamquam in sicco uellere remansisse. nec in talibus tamen rerum figuris, quamuis non uideam quid hic aliud possit intellegi, uolo quaeramus ecclesiam. prorsus quae alicuius uel talis interpretationis indigent interim seponamus, non quia falsa sunt, quae hoc modo de talibus tamquam inuolucris interpretando soluuntur, sed quia uel interpretem quaerunt, nolo in eis nostra ingenia comparentur, sed aperta ueritas clamet luceat, in obturatas aures irrumpat, dissimulantium oculos feriat — nemo in eius latebris quaerat falsae suae sententiae locum —, omnem conatum contradicendi confundat, omnem frontem impudentiae elidat.

s o Donatistae, Genesin legite: per me ipsum iuraui, dicit dominus, propter quod fecisti uerbum hoc et non pepercistifilio tuo amantiseimo propter me, nisi benedicens benedicam te et implendo implebo semen tuum tamquam stellas caeli et tamquam harenam quae secus oram maris est, et here ditate possidebit semen tuum ciuitates aduersariorum, etbenedicentur in semine tuo omnes gentes terrae, quia obaudisti uocem meam. quid ad haec dicitis? an Iudaeorum nobiscum peruersitate contenditis, ut dicatis in solo populo nato ex carne Abrahae intellegendum semen Abrahae? sed Iudaei Paulum apostolum non legunt in synagogis suis, quem uos legitis in conuenticulis uestris. quid ergo dicat apostolus audiamus — quaerimus enim iam quemadmodum intellegendum sit semen Abrahae —: fratres, inquit, secundum hominem dico. tamen hominis confirmatum testamentum nemo irritum facit aut superordinat. Abrahae dictae sunt promissiones et semini eius. non dicit et seminibus\' tamquam in multis, sed tamquam in uno \'et semini tuo\', quod est Christus. ecce in quo semine benedicuntur omnes gentes, ecce testamentum dei, aperite aures: hominis, inquit, confirmatum testamentum nemo irritum facit aut superordinat. quare uos irritum facitis testamentum dei dicendo nec in omnibus gentibus esse completum et perisse iam de gentibus in quibus erat semen Abrahae? quare superordinatis dicendo in nullis terris heredem permanere Christum, nisi ubi potuerit coheredem habere Donatum? non inuidemus alicui. legite nobis hoc de lege de prophetis de psalmis de ipso euangelio de apostolicis litteris. legite et credimus, sicut nos uobis legimus et de Genesi et de apostolo, quia in semine Abrahae, quod est Christus, benedicuntur omnes gentes.

Audite hoc idem testamentum ad Isaac etiam filium Abrahae: facta est autem fames supra terram praeter famem quae ante facta est in tempore Abraham. abiit autem Isaac ad Abimelech regem Philistinorum in Gerara. et apparuit illi dominus et dixit: noli descendere in Aegyptum, habita autem in terra quam tibi dixero, et habita in terra hac, et ero tecum et benedicam te. tibi enim et semini tuo dabo omnem terram hanc et statuam ius iurandum meum quod iuraui Abraham patri tuo et ampliabo semen tuum tamquam stellas caeli et dabo tibi et semini tuo omnem terram hanc, et benedicentur in semine tuo omnes gentes terrae, pro his quae obaudiuit Abraham pater tuus uocem meam et seruauit praecepta mea et iustitias meas et legitima mea. respondete ad ista. semen quippe Abraham hoc idem semen est et Isaac, quod est Christus. quomodo enim uenerit Christus ex tribu Iuda in carne per uirginem, quis quoquo modo christianus ignorat?

Audite hoc idem testamentum ad Iacob: et exiit Iacob a puteo iurationis et profectus est in Charram. et deuenit in locum et dormiuit in loco illo, quoniam solis occasus erat. et sumps it lapidem ex lapidibits loci et posuit ad caput suum et dormiuit in loco illo. et uisum uidit; et ecce scala stabilita super terram, cuius caput pertingebat ad caelum, et angeli dei ascendebant et descendebant per illam. et dominus incumbebat super illam et dixit: ego sum dominus deus Abraham patris tui et deus Isaac, noli timere; terram in qua tu dormis super eam, tibi dabo eam et semini tuo. et erit semen tuum sicut harena terrae et multiplicabitur supra mare et in africum et in aquilonem et ad orientem; et benedicentur in te omnes tribus terrae et in semine tuoet ecce ego sum tecum, custodiens te in omni uia quacumque ibis, et reducam te in terram hanc, quia non te derelinquam donec faciam omnia

quae tecum locutus sum. ecce cui promissioni resistitis, ecce quam firmum testamentum irritum facitis! dicit dominus: non te derelinquam donec faciam omnia quae tecum locutus sum, et uos contradicitis, dicentes ut uobis potius credamus quidquid criminis obicitis ignoto et ignaro orbi terrarum, deo autem dicenti: non relinquam donee faciam non credamus.

Legite nobis de scripturis canonicis eos tradidisse diuinos codices, quos nominatim accusatis. legite tam aperta quam sunt ista, quae uobis de Genesi legimus. non a uobis quaerimus quid lapis ille significet, quem Iacob sibi ad caput posuit cum dormiret, quid scala stabilita super terram, cuius caput pertingebat ad caelum, quid angeli dei ascendentes et descendentes per illam. requirant ista prudentiores atque doctiores et in populo pacato eloquantur, ubi non obstrepat improba contradictio, de obscuritate sacramenti et aenigmate lectionis armans impudentiam suam. non desunt corda fidelium, quae commemoret dominus ex euangelio, ubi ait, cum uidisset Israheliten in quo dolus non erat, quia Iacob, qui has uidit scalas, ipse dictus est Israhel; non desunt ergo quos inde ipse commemoret dominus. ibi quippe ait: uidebitis caelum apertum et angelos dei ascendentes et descendentes super filium hominis, id est super semen Abrahae in quo benedicuntur omnes gentes. sed haec non inculco recusantibus. ecce quod audite: erit semen tuum sicut harena terrae et multiplicabitur supra mare et in africum et in aquilonem et in orientem; et benedicentur in omnes tribus terrae et in semine tuo. date mihi 10 hanc ecclesiam, si apud uos est. ostendite uos communicare omnibus gentibus, quas iam uidemus in hoc semine benedici. date hanc aut furore deposito accipite non a me, sed ab illo ipso in quo benedicuntur omnes gentes. haec de primo legis libro commemorasse suffecerit; plura innotescent sine impia contentione et cum pia dilectione legentibus.

Quid in prophetis? quam multa et quam manifesta sunt testimonia ecclesiae per omnes gentes toto terrarum orbe diffusae! unde pauca commemorabo, plura relinquens otio diligentiae cum dei timore legentibus. accipiamus per os Esaiae sancti diuina responsa et eius ora tamquam dei oracula sciscitemur. sileant humanarum contentionum animosa et perniciosa certamina. inclinemus aurem uerbo dei, dicat Esaias ubi ecclesiam sanctam deo reuelante praeuiderit, ut in uerbis futura dicentis iam nunc praesentia uideamus: repleta est, inquit, uniuersa terra, ut cognoscant dominum, ut aqua multa operiat mare. et erit in illa die radix Iesseet quiexurget principium habere in nationes, in eum gentes sperabunt. radicem Iesse Christum esse ex semine Dauid secundum carnem natum nullus quoquo modo christianus ignorat, et si contentiosus est, cum apostolo contendat, qui hoc testimonio in litteris suis utitur. item dicit: germinabit et florescet Israhel et replebitur orbis terrarum fructu eius. Israhel nempe filius fuit Isaac, nepos Abraham, cui promissum est quod in semine eius benedicerentur omnes gentes, quod semen Christum interpretatur apostolus. uenit autem Christus ex semine Abraham per Isaac et per Israhel et deinceps, sicut generationes ad ortum Christi pertinentes euangelista contexit qui ergo uult contra disputare, contradicat euangelio, neget ex semine Israhel uenisse Christum, ut possit negare quod Esaias dicit: germinabit et florescet Israhel et replebitur orbis terrarum fructu eius. item dicit: ego deus primus et in his quae aduenient ego sum. uiderunt gentes et timuerunt fines terrae. hoc est quod alibi scriptura dicit: primus et nouissimus, ut sit A et

Q, quae sunt litterae in signo Christi omnibus notae. pro eo enim, quod ibi est nouissimus, hic positum est: et in his quae aduenient ego sum. huic ergo manifestationi contradicunt qui nolunt credere, immo qui nolunt iam uidere compleri quod sequitur: uiderunt gentes et timuerunt fines terrae. item paulo post: Iacob puer meus, suscipiam illum. Israhel electus, suscepit eum anima mea. dedi spiritum meum in illum: iudicium gentibus proferet. non clamabit neque cessabit neque audietur foris uox eius. harundinem quassatam non confringet et linum fumigans non extinguet, sed cum ueritate proferet iudicium. refulgebit et non confringetur, donec ponat in terra iudicium, et in nomine eius gentes sperabunt. hoc testimonium de Christo intellegendum et in euangelio positum est. qui audet contradicat, qui autem non audet speret in eum cum gentibus et ab unitate gentium in eum sperantium non recedat aut si recesserat redeat, ne pereat.

Item dicit Esaias: et nunc sic dicit dominus, qui finxit me in utero seruum sibi, ut congregem Iacob et Israhel ad eum. appropinquabo illum et honorabor coram domino et deus meus erit mihi uirtus. et dixit mihi: maximum tibi erit hoc, uocari te puerum meum, ut constituas tribus Iacob et prolem Israhel conuertas. et posui te in testamentum generis, in lucem gentium, ut sis salus usque ad fines terrae. et paulo post: sic dicit, inquit, dominus Israhel: tempore aptissimo exaudiui te et in die salutis adiuui te. certe ista uerba cum commemorasset apostolus Paulus, non nisi in christianis ostendit impleri. conexuit enim dicens: ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. audiamus ergo quid Esaias adiungat: dedi te, inquit, in testamentum gentium, ut incolas terram et possideas hereditatem deserti. et interpositis deinde conectit et dicit: ecce isti a longinquo uenient, hi autem ab aquilone et mari, alii autem ex terra Persarum. exulta, caelum, et in laetitia esto terra. emittant montes iocunditatem, quoniam misertus est deus populi sui et humiles populi sui allocutus est. dixit autem Sion: dereliquit me dominus et deus oblitus est mei. numquid capiet obliuio mulierem filii sui uel potest fieri ut non misereatur foetus uteri sui? nunc ecce etsi illam obliuio habebit, me tamen tui nullo modo obliuio capiet, dicit dominus. ecce super manus meas descripsi muros tuos, in conspectu etiam meo es in perpetuum et breui aedificaberis ab his a quibus euersa es. cum igitur per apostolicam uocem non sinamur hoc de populo Iudaeorum* Iudaeorum, sed de christianorum intellegere, quid intellecturi sumus in eo, quod ait hoc loco Esaias: et breui aedificaberis ab his a quibus euersa es, nisi reges terrae, qui primo persequebantur ecclesiam, post adiuturos eam tanto ante praedictum? sed quia multi eorum in suis iniquitatibus morituri erant, adiungit et dicit: et qui desolauerunt te discedent a te. deinde quia omnes gentes adiungerentur ecclesiae, sequitur et dicit: circumspice ubique oculis tuis et uide uniuersos. uiuo ego, dicit dominus. omnes hos indues te et dispones eos ut ornamentum nouae nuptae, quoniam quae deserta fuerunt in te et corrupta et /lilapsa, nunc in maxima artura erunt per eos qui commorantur istic; longe a te efficiantur qui te transuorabant. dicent enim in aures tuas filii tui quos amiseras: angustia nobis est in isto loco; facito itaque nobis etiam nunc locum in quo commoremur. tu uero dices in corde tuo: quis generauit mihi istos, cum sciam esse me sine filiis et uiduam? quis ergo istos educauit mihi? ego enim derelicta fui sola, hi autem mihi ubi erant? sic dicit dominus: ecce tollam innationes manus meas et in insulas signum meum et adducam filios tuos in

sinu; filias etiam tuas superuraeros portabunt, et erunt reges educatores uestri, quae autem principales sunt nutrices uestrae; super terram declinantes faciem deprecabuntur te et uestigia pedum tuorum elingent, et scies quoniam ego dominus, nec erubesces. et paulo post adiungit et dicit: audite me, audite populus meus, reges quoque intendite mihi, quoniam lex a me prodiet et iudicium meum in lucem gentibus. appropinquat mature iustitia mea et salutare meum proficiscetur et in brachio meo gentes saluantur. de hoc brachio scripturas apostolicas consulamus. cum enim apostolus Paulus de Iudaeorum infidelitate eiusdem prophetae testimonium posuisset, quod eis Christus non fuerit reuelatus, hoc posuit: quis credidit auditui nostro? et brachium domini cui reuelatum est? deinde in consequentibus adiungit Esaias et dicit: erumpant laetitia simul deserta Hierusalem, quoniam misertus est eius et eruit Hierusalem, et patefaciet dominus brachium suum sanctum in conspectu uniuersarum gentium, et uidebunt omnes nationes usque ad ultima terrae salutem quae a deo est. quis tam surdus, quis tam demens, quis tam mente caecus his tam euidentibus testimoniis obloquatur, nisi qui nescit quid loquatur?

Sed ad manifestiora ueniamus. certe sacratissimas nuptias in scripturis nouimus sponsum et sponsam Christum et ecclesiam. utrumque scribit Esaias, ne forte in eorum aliquo erremus, quod cui acciderit utrumque amittit, quia de hoc coniugio in sacramento dictum est, sicut testatur apostolus: erunt duo in carne una. sic ergo prior ipse describitur. post multa quae de illo ita dicit Esaias, ut et ipsi ommutescant Iudaei, ne longum sit omnia commemorare, hoc paululum aduertite: peccata, inquit, eorum ipse portabit; ideo (ipse) hereditate possidebit multos et fortium partietur spolia. propter quod tradita est in mortem anima eius et inter iniquos deputatus est et ipse peccata multorum sustinuit et propter iniquitates nostras traditus est. haec de domino nostro Iesu Christo tanto ante praedicta et prophetata fatemini. hic ergo sponsus ut quid traditus est ad mortem, ut quid inter iniquos deputatus est? tanta humilitate celsitudinis suae quid egit, quid adquisiuit? quis ita surdus est ut haec non audiat, quis ita obtunsus ut non intellegat, quis ita caecus ut non uideat? ideo, inquit, ipse hereditate possidebit multos et fortium partietur spolia. propter quod tradita est in mortem anima eius et inter iniquos deputatus est quid est, haeretici, quod de paucitate gloriamini, si propterea dominus noster Iesus Christus traditus est ad mortem, ut hereditate multos possideret? et qui sunt hi multi uel quam late occupant terram? quae sequuntur audiamus.

Praenuntiato sponso et expresso procedat et sponsa in uerbis Esaiae. legamus eam in ueritate paginarum sanctarum et agnoscamus in orbe terrarum. hoc testimonium de sancta ecclesia praedictum etiam Paulus apostolus posuit; non est quo fugiat contentiosa tergiuersatio haereticorum: laetare, sterilis, inquit, quae non paris, erumpe et exclama quae non parturis, quoniam multi filii desertae magis quam eius quae habet uirum. ubi est, inquam, quod de paucitate gloriamini? nonne isti sunt multi, de quibus paulo ante dictum est: ideo ipse hereditate possidebit multos? nam quae est hereditas eius nisi ecclesia eius? multi, inquit, filii desertae magis quam eius quae habet uirum, synagogam scilicet Iudaeorum uolens intellegi uirum habentem, quoniam acceperat legem. hinc iam potest diiudicari quod dicimus. comparent isti multitudinem- . multitudinem suam in Afris uel in\' Africa consti-

tutam cum multitudine Iudaeorum per omnes terras quacumque dispersi sunt, et uideant quam sint in illorum comparatione paucissimi. quomodo ergo de se dictum assignabunt: multi filii desertae magis quam eius quae habet uirum? rursus comparent multitudinem chriatianorum per omnes gentes quibus non communicant, et uideant quam pauci sint in comparatione omnes Iudaei, et tandem aliquando intellegant in ecclesia catholica toto orbe diffusa istam prophetiam esse completam: multi filii desertae magis quam eius quae habet uirum. sed cui habenti uirum haec deserta praelata fuerit in multitudine filiorum, sit obscurum, sit in aenigmate; hanc tamen esse ecclesiam Christi, de qua dictum est: multi filii desertae magis quam eius quae habet uirum, quisquis contradicit, non mihi, sed apostolo contradicit.

Unde autem multos filios esset habitura, consequenter adiungit et ait: dixit enim dominus: dilata locum tabernaculi tui et aularum tuarum, fige - noli parcere -, longos fac funiculos tuos et palos tuos confirma. adhuc in dextram et in sinistram extende. et semen tuum gentes possidebit et ciuitates desertas inhabitabis. ne timeas, quoniam praeualebis, neque uerearis quod detestabilis fueris. confusionem aeternam obliuisceris, ignominiae uiduitatis tuae non eris memor. quoniam ego dominus qui facio te, dominus nomen illi, et qui liberauit te deus Israhel uniuersae terrae uocabitur. ecce quo usque iussa est extendere funiculos, donec deus eius Israhel uniuersae terrae uocetur. de illa quippe et ei dicitur alio loco per eundem prophetam: propter Sion non tacebo et propter Hierusalem non quiescam, donec prodeat sicut lux iustitia mea. saluatio autem mea sicut facula ardebit et uidebunt omnes gentes iustitiam tuam et reges honorem tuum. et uocabit te nomine tuo nouo quod dominus uocabit illud, et eris corona pulchritudinis in conspectu domini et diadema regni in manu dei tui, et iam non uocaberis derelicta et terra tua non uocabitur deserta. tu enim uocaberis uoluntas mea et terra tua orbis terrarum. quid dici manifestius adhuc exigendum est? ecce ex uno propheta quam multa, quam clara! et tamen resistitur et contradicitur non cuiquam homini, sed spiritui dei et euidentissimae ueritati, et tamen ab eis, qui nomine christiano gloriari uolunt, gloriae Christi ipsius inuidetur, ne ista, quae tanto ante de illo praenuntiata sunt, credantur inpleri, cum iam non praenuntiantur, sed ostenduntur uidentur tenentur. iam uero si de omnibus prophetis ecclesiae praesignatae, quam sicut legimus cernimus, testimonia colligere in hanc unam epistulam uelim, uereor, ne ipse uidear iudicare pauca esse quae tam multa sunt, ut ex isto solo Esaia si omnia congregare uellem, modum debiti sermonis excederem.

Iam pauca de psalmis audiamus tanto ante cantata et nunc iam compleri cum magno gaudio uideamus. et prius illud ipsum, quod Petilianus in epistula sua quo ore posuerit nescio, audiant et indicent: dominus dixit ad me: filius meus es tu, ego hodie genui te. postula a me et dabo tibi gentes hereditatem tuam et possessionem tuam fines terrae. quis enim christianus umquam dubitauit hoc de Christo esse praedictum aut hanc hereditatem aliud quam ecclesiam esse intellexit? et quia bonos et malos intra eadem retia sacramentorum erat habitura, reges eos, inquit, in uirga ferrea, tamquam uas figuli conteres eos. eadem quippe firma et inflexibili iustitia boni reguntur, mali conteruntur.

Quis tam deuius et absurdus est a diuinis eloquiis, qui non ipsum euangelium recognoscat, dum cantatur ille psalmus ubi scriptum est: foderunt manus meas et pedes, dinumerauerunt omnia ossa mea. ipsi uero considerauerunt et conspexerunt me, diuiserunt sibi uestimenta mea et super uestimentum meum miserunt sortem, quando etiam cum hoc factum euangelista narraret, huius testimonii memor fuit? quid autem huius crucis pretio, quid tantae celsitudinis tanta humilitate, quid illo innocentissimo et diuino sanguine comparatum est nisi quod illic in consequentibus dicitur: commemorabuntur et conuertentur ad dominum uniuersi fines terrae et adorabunt in conspectu eius uniuersae patriae gentium, quoniam domini est regnum et ipse dominabitur gentium? nonne apostolus de praedicatoribus noui testamenti dictum exposuit quod scriptum est: in omnem terram exiit sonus eorum et in fines orbis terrae uerba eorum? de quo alio nisi de Christo intellegitur: deus deorum dominus locutus est et uocauit terram a solis ortu usque ad occasum. ex Sion species decoris eius? cuius nisi Christi uox est: dormiui conturbatus? et unde conturbatus, sequitur et dicit: filii hominum, dentes eorum arma et sagittae et lingua eorum machaera acuta. quorum nisi eorum qui clamauerunt: crucifige crucifige? ut quid hoc totum? cui bono, cui lucro? audi quid sequatur: exaltare super caelos, deus, et super omnem terram gloria tua. ecce habes Christum in passione dormisse et resurrectione super caelos ascendisse. et unde gloria eius super omnem terram, nisi quia ecclesia eius per omnem terram? in his duabus sententiis breuissimis uos, haeretici, totum quod inter nos agitur interrogo. exaltare, inquit, super caelos, deus, et super omnem terram gloria tua: cur dominum Christum exaltatum super caelos praedicatis et eius gloriae super omnem terram non communicatis?

Psalmus septuagesimus et primus \'in Salomonem\' titulatur. sed quia ita dicta sunt, quae in illum regem temporalem et postea grauiter peccantem conuenire non possunt, etiam contra ipsos Iudaeos de Christo esse praedicta inuictissime defenduntur. nullus autem hoc christianus negat; talia enim dicta sunt, de quibus dubitari non possit quod ad Christum pertineant. ibi etiam dicuntur haec, ubi agnoscatur ecclesia toto orbe diffusa omnibus etiam regibus Christo subiugatis: et dominabitur, inquit, a mari usque ad mare et a flumine usque ad terminos orbis terrae, a flumine utique, ubi eum spiritus sanctus in columbae specie et uox de caelo manifestauit. deinde sequitur: coram illo decident Aethiopes et inimici eius terram lingent reges Tharsis et insulae munera offerent, reges Arabum et Saba dona adducent. et adorabunt eum omnes reges terrae, omnes gentes seruient ei. et paulo post: et benedicentur in eo omnes tribus terrae, omnes gentes magnificabunt eum. benedictus dominus deus Israhel, qui fecit mirabilia solus, et benedictum nomen gloriae eius in aeternum et in saeculum saeculi, et replebitur gloria eius omnis terra. fiat, fiat. ite nunc, Donatistae, et clamate: non fiat, non fiat. uicit uos dei uerbum dicens: fiat, fiat. ecce manifestata est in psalmis ecclesia toto orbe diffusa, super quam requiescit gloria regis eius. unde et ipsa regina est sponsa eius, de qua ei dicitur in quadragesimo quarto psalmo: adstitit regina a dextris tuis in uestitu deaurato, circumamicta uarietate, et ad eam ipsam exhortandam continuo diuinus sermo dirigitur: audi, filia, et uide et inclina aurem tuam et obliuiscere populum tuum et domum patris tui, quoniam concupiuit rex speciem tuam, quia ipse est deus tuus. adtendite, unde coeperit alloqui sponsam Christi diuina prophetia: audi, inquit,

filia, et uide. uos autem nec audire uultis haec praedicta nec uidere completa, et tamen et auditis et uidetis inuiti. audite ergo quid paulo post ei dicitur, audite hoc ex pagina diuina quomodo praenuntietur et uidete in omni terra quomodo compleatur: pro patribus tuis, inquit, nati sunt tibi filii: constitues eos principes super omnem terram. quam multa praeteream de hac re testimonia scripturarum, norunt qui legunt, et ego noui; sed onerare epistulam nolo cui responderi flagito.

Quid ad haec dicturi sunt, quae commemorauimus ex lege et prophetis et psalmis de Christi ecclesia quae toto orbe diffunditur, cui malunt repugnare peruersi quam communicare correcti? quid, inquam, dicturi sunt? utrum haec falsa esse an obscura? sed falsa esse non audent dicere; premuntur enim mole tantae auctoritatis. haec ergo cum uera esse fateantur, impleri non posse contendunt; quasi aliud sit prophetiam crimine falsitatis arguere quam dicere quae praenuntiauit non posse compleri; hoc est enim dicere non esse prophetiam, sed potius pseudoprophetiam. et cum quaeris ab eis, cur haec impleri non possint, respondent: quia homines nolunt. cum arbitrio quippe libero. inquiunt, homo creatus est, et si unit credit in Christum, si non uult non credit; si uult perseuerat in eo quod credit, si non uult non perseuerat. et ideo cum coepisset per orbem terrarum crescere ecclesia, noluerunt homines perseuerare et defecit ex omnibus gentibus Christiana religio excepta parte Donati. quasi uero nescierit spiritus dei futuras hominum uoluntates: quis hoc insanissimus dixerit? cur ergo non hoc potius praenuntiauit, quod de uoluntatibus hominum sciebat futurum? hoc enim modo, quo isti putant haec esse praedicta, quisquis uoluerit potest esse propheta, ut, cum ea quae praedixerit impleta non fuerint, respondeat: \'homines noluerunt; libero enim arbitrio christiani sunt.\' hoc modo poterat aliquis prophetare Christum non in cruce passurum, sed gladio moriturum, ut, cum aliter factum esset, responderet: \'quid ego feci? homines in libero arbitrio constituti noluerunt ei facere quod ego praedixeram, et hoc fecerunt quod ipsi uoluerunt\'. iam cui non occurrat, quam multa isto modo poterant prophetari uel etiam possunt a quibuslibet hominibus? quis enim dubitauerit quod ludas Christum, si noluisset, non utique tradidisset, et Petrus, si noluisset, ter dominum non negasset? sed ideo fuit de istis certa praedictio, quia deus etiam futuras praeuidet uoluntates.

Uerumtamen quamquam haec et tardis cordibus pateant, audiamus hinc et ipsius uerbi uocem ore propriae carnis expressam. certe cum post resurrectionem praeberet se etiam contrectandum atque palpandum manibus dubitantium discipulorum et cum accepisset coram illis et manducasset quod ei porrexerant, dixit eis: isti sunt sermones quos locutus sum ad uos cum adhuc essem uobiscum, quia oportebat adimpleri omnia scripta in lege Moysi et prophetis et psalmis de me. de quo autem nisi de illo scripta sunt, quae nos quoque commemorauimus ex lege et prophetis et psalmis, sicut per singula demonstraui? cum ergo ipse dicat qui ueritas est: oportebat adimpleri omnia, quomodo isti negant, nisi quia ueritati inimici sunt? si autem obscura esse adhuc dicunt, et hinc ipsum caput audiamus uerissimum demonstratorem corporis sui. cum enim dixisset: quia oportebat adimpleri omnia scripta in lege Moysi et prophetis et psalmis de me, tamquam quaereremus, utrum in eo quod dixit (de me\' illic intellegenda esset ecclesia propter id quod scriptum est: erunt duo in carne una,

ut non solum de capite, uerum etiam de corpore certa diuina oracula teneremus, sequitur euangelista et dicit: tunc aperuit illis sensum, ut intellege. rent s scripturas, et dixit illis: quoniam sic scriptum . est et sic oportebat Christum pati et resurgere a mortuis tertia die. hic ipsum caput ostenditur, quod etiam se manibus discipulorum praebuit contrectandum. uide quemadmodum de corpore adiungat, quod est ecclesia, ut nos nec in sponso nec in sponsa errare permittat: et praedicari, inquit, in nomine eius paenitentiam et remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Hierusalem. quid hac uoce ueracius, quid diuinius, quid manifestius? me piget eam commendare uerbis meis, et haereticos non pudet eam oppugnare uerbis suis?

Dicant ea testimonia, quae posui de lege et prophetis et psalmis, obscura esse et figurate dicta etiam aliter posse intellegi — quamquam et in eis egerim, quantum potui, ut nec hoc audeant dicere —, sed ecce dicant: numquid et hoc obscure dictum aut aenigmatis uelamento inumbratum est, quod ipse Christus dixit: quia sic scriptum est et sic oportebat Christum pati et resurgere tertia die, et praedicari in nomine eius paenitentiam et remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Hierusalem? si obscurum est: dormiui conturbatus, numquid obscurum est: quia oportebat Christum pati? si obscurum est: exaltare super caelos, deus, numquid obscurum est: et resurgere tertia die? item si obscurum est: super omnem terram gloria tua, numquid obscurum est: et praedicari in nomine eius paenitentiam et remissionem peccatorum per omnes gentes? si obscurum est: deus deorum dominus locutus est et uocauit terram a solis ortu usque ad occasum, numquid obscurum est: praedicari in nomine eius paenitentiam et remissionem peccatorum per omnes gentes? sic enim terra uocata est a solis ortu usque ad occasum, quemadmodum ipse ait: non ueni uocare iustos, sed peccatores in paenitentiam. si obscurum est: ex Sion species decoris eius, numquid obscurum est: incipientibus ab Hierusalem? ipsa est enim Sion quae Hierusalem. sed quid ad me? dicant ea, quae posui de lege et prophetis et psalmis, non pertinere ad haec uerba domini quae in euangelio leguntur: non curo, non resisto. certe tamen nisi in lege et prophetis et psalmis hoc praedictum esset, siue in eis testimoniis quae ipse adhibui siue in aliis, nequaquam dixisset dominus: oportet adimpleri omnia quae scripta sunt in lege Moysi et prophetis et psalmis de me, ac deinde aperto eorum sensu, ut intellegerent scripturas, doceret ea ipsa, quae de illo scripta sunt in lege et prophetis et psalmis, eo modo ut diceret: quoniam sic scriptum est et sic oportebat Christum pati et resurgere tertia die, et praedicari in nomine eius paenitentiam et remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Hierusalem. non ego potuerim in lege et prophetis et psalmis haec scripta cognoscere: ibi tamen hoc esse scriptum ille dicit qui ueritas est. sed etsi haec ibi scripta esse non diceret, procul dubio sufficeret christianis quod Christus ipse dixisset, oportere praedicari in nomine suo paenitentiam et remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Hierusalem. sed dubitantes discipulos suos, quamuis conspecto et contrectato eius corpore, maiore documento scripturarum uoluit confirmare, quam quod se ipse uisibilem atque palpabilem mortalium sensibus admouebat. teneamus ergo ecclesiam ex ore domini designatam, unde coeptura et quo usque peruentura esset, coeptura scilicet ab Hierusalem et peruentura in omnes gentes.

Hic iam quisquis dixerit Hierusalem non illam uisibilem ciuitatem intellegendam, sed figurate positam, ut spiritaliter accipiatur tota ecclesia aeterna in caelis et ex parte in terris peregrina, potest dicere etiam illud figurate dictum: quia oportebat Christum pati et resurgere tertia die, quod quisquis dixerit nec quoquo modo christianus habendus est. sicut ergo illud proprie positum est, ita et quod adiunctum est de omnium gentium ecclesia incipiente ab Hierusalem. exposuit enim dominus haec de se dicta esse in lege et prophetis et psalmis, et utique ipsa expositio non potuit esse figurata; alioquin non esset expositio. deinde cum Hierusalem figurate posita et spiritaliter intellecta uniuersam ecclesiam significet, quomodo uniuersa ecclesia incipit ab uniuersa ecclesia, tamquam Hierusalem incipiat ab Hierusalem? manifestum est ergo proprie positum de illa ciuitate, unde etiam coepisse probatur ecclesia, etiam atque etiam ipso manifestante et nullam insidiarum latebram calliditati haereticae relinquente. sic enim sequitur et dicit: et uos testes horum, et ego mitto promissionem meam super uos; uos autem sedete in ciuitate, quoad usque induamini uirtute ex alto. in qua utique ciuitate sedere eos iussit, quoad usque induerentur uirtute ex alto, id est sancto spiritu, quem se missurum esse promiserat, ab ea ciuitate coepturam praedixit ecclesiam. si autem non eam putant esse Hierusalem, audiant quod sequitur: produxit autem illos usque Bethaniam, et leuauit manus suas et benedixit illos. et factum est, cum benedixisset illos, discessit ab eis. et ipsireuersi sunt cum gaudio magno in Hierusalem, et fuerunt semper in templo laudantes deum. ecce ubi ostenditur illa ciuitas in qua eos sedere iussit, donec induerentur uirtute ex alto.

Et hic quidem quot diebus cum eis fuerit, posteaquam se uiuum post passionem oculis eorum et manibus demonstrauit, praetermissum est. non autem tacetur in Actibus apostolorum, ubi rursus eadem manifestatione uerborum dominicorum futura per orbem terrarum praenuntiatur ecclesia. ubi nullus omnino dubitare permittatur, nisi qui de sanctarum scripturarum fide dubitat, illam esse Hierusalem uisibilem ciuitatem, unde coepit ecclesia post domini Iesu Christi resurrectionem et ascensionem, nec aliud eum uoluisse ostendere nisi huius terrae loca unde illi daret initium, et quomodo eam per cuncta inde diffunderet. sic enim scriptum est in Actibus apostolorum: primum quidem sermonem feci de omnibus o Theophile, quae coepit Iesus facere et docere, usque in diem quo apostolos elegit per spiritum sanctum, mandans eis praedicare euangelium; quibus et manifestauit se ipsum post passionem suam in multis signis, per dies quadraginta apparens eis et disputans de regno dei; et cum conuersaretur cum eis, praecepit eis ab Hierosolymis ne discederent, sed expectarent promissionem eius, quam audistis, inquit, ei oremeo: quia Iohannes quidem baptizauit aqua, uos autem spiritu sancto baptizabimini quem et accepturi estis non post multos hos dies. at illi quidem conuenientes interrogauerunt eum dicentes: domine, si in tempore hoc restitues regnum Israhel? quibus respondens dixit: non est uestrum scire tempora quae pater posuit in sua potestate, sed accipietis uirtutem spiritus sancti superuenientem in uos, et eritis mihi testes in Hierusalem et in tota Iudaea et Samaria et usque in totam terram. ecce et hie manifestatum est, unde coeptura et quo usque peruentura esset ecclesia.

Quid ad haec dicunt, qui christianos se superbissime dicunt et Christo apertissime contradicunt? nos hanc ecclesiam tenemus, contra istas diuinas uoces nullas humanas riminationea admittimus. mouet enim nos plurimum, quod dominus noster, cui non credere sacrilegum et impium est, nouissimis uerbis suis, quae habuit in terra, haec primitiuae ecclesiae documenta salubria et nouissima dereliquit. his enim dictis, mox ascendit in caelum, praemunire uoluit aures nostras aduersus eos, quos procedentibus temporibus exsurrecturos esse praedixerat et dicturos: ecce hic est Christus, ecce illic, quibus ne crederemus ammonuit. nec ulla nobis excusatio est, si crediderimus contra uocem pastoris nostri tam claram, tam apertam, tam manifestam, ut nemo uel obtunsus et tardus corde possit dicere: non intellexi ? . quis enim non intellegat: sic oportebat pati et resurgere tertia die, et praedicari in nomine eius paenitentiam et remissionem peccatorum in omnes gentes„ incipientibus ab Hierusalem? quis non intellegat: eritis mihi testes in Hierusalem et tota Iudaea et Samaria et usque in totam terram. his dictis eleuatus est, et nubes suscepit eum et uide runt eum euntem in caelum? quid hoc est, rogo? cum uerba nouissima hominis morientis audiuntur ituri ad inferos, nemo eum dicit esse mentitum. et impius iudicatur heres qui forte illa contempserit. quomodo ergo effugiemus iram dei, si uel non credentes uel contemnentes reppulerimus uerba nouissima et unici filii dei et nostri domini ac saluatoris et ituri in caelum et inde prospecturi quis ea neglegat, quis obseruet, et inde uenturi ut de omnibus iudicet? habeo manifestissimam uocem pastoris mei commen dantis mihi et sine ullis ambagibus exprimentis ecclesiam. mihi imputabo, si ab eius grege, quod est ipsa ecclesia, per uerba hominum seduci atque aberrare uoluero, cum me praesertim admonuerit dicens: quae sunt oues meae uocem meam audiunt et secuntur me. ecce uox eius clara et aperta. hac audita qui eum non sequitur, quomodo eius ouem se dicere audebit? nemo mihi dicat: \'o quid dixit Donatus, o quid dixit Parmenianus aut Pontius aut quilibet illorum?\'. quia nec catholicis episcopis consentiendum est, sicubi forte falluntur, ut contra canonicas dei scripturas aliquid sentiant. sed si custodito unitatis et caritatis uinculo in hoc incidunt, fiet in eis quod apostolus ait: et si quid aliter sapitis, hoc quoque uobis deus reuelabit iam uero istae diuinae uoces de uniuersa ecclesia ita manifestae sunt, ut contra eas nisi haeretici animosa peruersitate et caeco furore latrare non possint.

Sed praedictam demonstrauimus ecclesiam in uerbo dei sponso eius, siue per legem et prophetas et psalmos siue per os proprium, ab Hierusalem coepturam et peruenturam usque ad terminos orbis terrae. quomodo autem coeperit ab Hierusalem et in omnes gentes inde diffusa fructificet, in eodem uerbo dei etiam per apostolos demonstratur, sicut scriptum est in Actibus apostolorum, quod iam commemoraui, dixisse dominum: eritis mihi testes in Hierusalem et in totaludaea et Samaria et usque in totam terram. deinde sequitur: haec cum dixisset, uidentibus illis eleuatus est, et nubes suscepit eum ab oculis eorum. et cum intuerentur in caelum eunte illo, ecce duo uiri adstiterunt illis in ueste candida, qui et dixerunt: uiri Galilaei, quid statis respicientes in caelum? iste Iesus, qui assumptus est in caelum a uobis, sic ueniet quemadmodum eum uidistis euntem in caelum. tunc reuersi sunt inHierusalem a monte qui uocatur Elaeon, qui est iuxta Hierosolymam sabbati habens iter. et cum introissent, ascenderunt in su.periora ubi erant inhabitantes,

Petrus et Iohannes, Iacobus et Andreas, Philippus et Thomas, Bartholomaeus et Matthaeus, Iacobus Alphaei et Simon zelotes et ludas Iacobi. hi omnes erant adseruientes unanimes orationi cum mulieribus et Maria quae fuit mater Iesu et fratribus eius. in his autem diebus surgens Petrus in medio discipulorum dixit; erat autem turba hominum circiter centum uiginti. deinde narratur Petro faciente sermonem, quemadmodum Mathias in locum Iudae traditoris domini subrogatus sit, et post eius ordinationem sequitur scriptura dicens: et cum complerentur dies pentecostes, erant omnes simul in unum; et factus est repente de caelo sonus uelut decurrentis spiritus uehementis et repleuit totam domum ubi erant sedentes, et uisae sunt illis distributae linguae uelut ignis; consedit autem super unumquemque eorum, et repleti sunt omnes spiritu sancto, et coeperunt loqui uariis linguis prout spiritus dabat pronuntiare eis. erant autem inhabitantes in Hierusalem Iudaei uiri et religiosi ex omni gente quae est sub caelo; cumque facta esset haec uox, conuenit multitudo ac mente confusa est, quia audiebat unusquisque eorum sua lingua loquentes eos. stupebant autem et mirabantur ad inuicem dicentes: nonne omnes hi qui loquuntur Galilaei sunt? et quomodo nos audiuimus unusquisque propriam linguam in qua nati sumus? Parthi et Medi et Elamitae, et qui inhabitabant Mesopot.amiam Iudaei et Cappadociam, Pontum et Asiam, Phrygiamque et Pamphyliam, Aegyptum et partes Libyae quae sunt ad Cyrenen, et qui aduenerant Romani Iudaeique et aduenae, Cretenses et Arabes, audiebant loquentes illos suis linguis magnalia dei. stupebant autem et haesitabant, ad inuicem dicentes: quidnam uult hoc esse? alii uero irridebant eos dicentes: quia musto repleti sunt isti. stans uero Petrus cum undecim discipulis eleuauit uocem suam et locutus est dicens: uiri Iudaei et uniuersi qui habitatis Hierusalem, hoc uobis notum sit et cetera quibus eos exhortatur ad fidem. quae cum terminasset, sequitur scriptura ita narrans: his igitur auditis conpuncti sunt corde, dicentes ad Petrum et ad apostolos: quid faciemus, uiri fratres? ostendite nobis. Petrus autem dixit ad eos: paenitentiam agite, et baptizetur unusquisque uestrum in nomine domini Iesu Christi in remissionem peccatorum. et accipietis gratiam sancti spiritus. nobis est enim promissio et filiis nostris et omnibus qui longe sunt, quoscumque aduocauerit dominus deus noster. et aliis quidem uerbis plurimis testificabatur eis dicens: saluamini a generatione praua hac. illi uero recepto uerbo hoc crediderunt et baptizati sunt. et adiectae sunt in illa die animae circiter tria milia. ecce quemadmodum coeptum est ab Hierusalem, inde itura ecclesia per omnes linguas, quod etiam praesignatum in eis qui ibidem constituti accepto spiritu sancto linguis omnibus sunt locuti.

Iam per alias gentes quemadmodum ierit, quod etiam ipse Petrus praedixerat ubi ait: nobis est promissio et filiis nostris et omnibus qui longe sunt, quoscumque aduocauerit dominus deus noster, deinceps uideamus. narrantur enim consequenter ea quae tunc gesta sunt Hierosolymis usque ad passionem Stephani diaconi, ubi etiam Saulus commemoratur consentiens occisioni eius. qua completa ita deinde narratur: facta est autem in illa die persecutio magna in ecclesia quae erat in Hierosolymis; omnesque dispersi sunt in regionibus Iudaeae et Samariae exceptis apostolis qui remanserunt Hierosolymis. uidete quemadmodum deinceps impleatur quod per ordinem dominus dixerat: eritis mihi testes in Hierusalem et in tota Iudaea et Samaria et usque in tot a m terram. iam in Hierusalem

factum erat: sequebatur in Iudaea et Samaria, propter quod illi dispersi sunt in regionibus Iudaeae et Samariae. hoc enim de illis mox dicitur: at illi qui dispersi erant transeuntes per ciuitates et castella euangelizabant uerbum dei. quia uero ierant et apostoli audito quod recepisset Samaria uerbum dei, quando per impositionem manus eorum acceperunt spiritum sanctum, ita dicitur de Petro et Iohanne: Petrus autem et Iohannes testificati uerbum domini redibant Hierosolymam, multosque uicos Samaritanorum euangelizabant transeuntes. deinde narratur de illo eunucho qui rediens ab Hierosolymis a Philippo baptizatus est, et de ipso Philippo dicitur: angelus autem domini rapuit Philippum ab eo et amplius non uidit eum eunuchus: ibat autem uiam suam gaudens. Philippus autem inuentus est uenisse in Azotum, unde reuertens euangelizabat per omnes ciuitates, usque dum ueniret in Caesaream. sic ergo inuenitur et per Iudaeae et Samariae ciuitates praedicatum euangelium. restabat ergo ut praedicaretur ex ordine etiam per omnes gentes, sicut dominus dixerat, usque in totam terram. uocatur ergo Saulus de caelo, fit ex persecutore praedicator et dicit de illo dominus ad Annaniam: uade, quoniam uas electionis est mihi, ut portet nomen meum coram gentibus et regibus et filiis Israhel magnificari; ego enim monstrabo ei quanta patietur propter nomen meum. iam itaque tenemus ecclesiam in Hierusalem et per totam Iudaeam et Samariam, unde apertissime paulo post dicitur: ecclesiae quidem per totam Iudaeam et Galilaeam et Samariam habebant pacem instructae et confirmatae in timore domini, et consolatione sancti spiritus replebantur. deinde paucis interpositis uenitur ad eum locum, ubi Cornelius centurio credidit et cum suis baptizatus est, qui omnes gentiles erant incircumcisi. quod antequam fieret, Petrus uidit in assumptione mentis, cum oraret, caelum apertum et quattuor initiis ligatum uas quoddam tamquam linteum limpidum, in quo omne genus quadrupedum ac ferarum et uolucrum caeli. et facta est uox: Petre, surge, macta et manduca. ait autem Petrus: domine, numquam manducaui omne commune et immundum. et uox rursus ad eum: quae deus mundauit tu ne communia dixeris. quod autem per hoc uisum gentes crediturae significatae sint. non opus est ut nos coniciamus; ipse quippe apostolus hoc exponit in illo uase sibi demonstratum. cum enim ingressus esset domum ubi erat Cornelius et multi conuenissent, dixit ad eos: uos melius scitis quomodo abominandum sit uiro Iudaeo iungi aut accedere ad alienigenam; sed mihi deus ostendit nullum communem aut inquinatum dicere hominem. ita exposuit illam uocem, quam de animalibus in illo linteo demonstratis audierat: quae deus mundauit tu ne communia dixeris. iam cui non appareat illo uase significatum orbem terrarum cum omnibus gentibus? unde etiam quattuor initiis erat alligatum propter notissimas quattuor orbis partes orientem et occidentem. austrum et aquilonem, quas saepissime scriptura commendat. iam uero Paulus missus ad gentes quae loca circumierit disseminans uerbum dei dei etnatas confirmans ecclesias, longum est commemorare. cui Iudaei cum restitissent Antiochiae, ipse et Barnabas dixerunt ad eos: uobis oportebat primum loqui uerbum dei; sed quoniam reppulistis illud et indignos uos iudicastis uitae aeternae, ecce conuertimur ad gentes. sic enim praecepit nobis dominus: posui te lumen gentibus, ut sis in salutem usque in extremum terrae. et sequitur dicens: audientes autem gentes perceperunt uerbum dei, et crediderunt quotquot erant destinati in uitam aeternam. ecce et hic commemoratum est testimonium ex propheta Esaia quod et nos posuimus, ut sit salus usque in extremum terrae.

Sections 31 to 60

Ut ergo non commemorem gentes, quae post apo. stolorum tempora crediderunt et accesserunt ecclesiae, illae ipsae solae, quas in sanctis litteris, in Actibus et in epistulis apostolorum et in Apocalypsi Iohannis inuenimus, quas utrique amplectimur et quibus utrique subdimur, dicant istae nobis quemadmodum Africana seditione perierint. has enim accepimus non ex conciliis contendentium episcoporum, non ex disputationibus nouiciis, non ex forensibus uel municipalibus gestis, sed ex litteris sanctis canonicis. Antiochena ecclesia, ubi primo appellati sunt discipuli christiani, quomodo potuit Afrorum perire criminibus? quis tam uehemens africus tam longe potuit ablatam spargere pestilentiam, ubi nec nomina eorum, per quos ortum est uel de quibus ortum est hoc malum, nota esse potuerunt, Athenis Iconio Lystris? quis deleuit ecclesias apostolico labore fundatas? in extremis epistulae ad Romanos dicit idem apostolus doctor gentium: audacius autem scripsi uobis ex parte, tamquam commemorans uos propter gratiam quae data est mihi a deo, ut minister sim Christi Iesu in genti. bus, consecrans euangelium dei, ut fiat oblatio gentium acceptabilis, sanctificata in spiritu sancto. habeo ergo gloriam in Christo Iesu ad deum; non enim audeo quicquam eorum loqui quorum non perfecerit Christus per me in obaudientiam gentium, uerbo et opere, in potestate signorum et prodigiorum, in uirtute spiritus sancti; ita ut ego ab Hierusalem et in circuitu usque in Illyricum repleuerim euangelium Christi. quaerite, Donatistae, si nescitis, quaerite ab Hierusalem per terrena itinera in circuitu usque in Illyricum quot mansiones sint: si tot ecclesias computemus, dicite quemadmodum per Africanas contentiones perire potuerunt. ad Corinthios, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Thessalonicenses, ad Colossenses uos solas apostoli epistulas in lectione, nos autem et epistulas in lectione ac fide et ipsas ecclesias in communione retinemus. iam uero Galatia non una ecclesia est, sed in ea regione innumerabiles. Corinthios autem uidete quemadmodum salutauerit: Paulus apostolus Iesu Christi per uoluntatem dei et Timotheus frater ecclesiae dei quae est Corinthi cum sanctis omnibus qui sunt in uniuersa Achaia. quot putatis esse ecclesias in uniuersa Achaia? fortasse ubi sit Achaia nescitis et de tam incognita prouincia tanta caecitate iudicatis, ut eam criminibus Afrorum perisse dicatis. nonne plena sunt florentissimis ecclesiis omnia loca quae Petrus nominat, Pontus Cappadocia Asia et Bithynia? quid? Iohannes quibus scripsit, Zmyrnae Pergami Sardis Thyatirae Philadelphiae Laodiciae quae sunt ecclesiae — iam enim Ephesum commemorauimus —, dicat mihi aliquis uestrum ubi sint, quantum ab inuicem distent. fortasse modo id quaeritis uel leg-

endo uel audiendo cognoscere. cognoscite ergo etiam quam longe ab Africa remotae sunt, et dicite nobis, cur eas omnino uobis incognitas et in apostolicis litteris manifestatas tam sacrilega temeritate accusetis et tanta dementia criminibus Afrorum perisse dicatis. postremo quid de illis in sanctis canonicis libris scriptum est scio, quid de illis uos dicatis nescio. certe, sicut nos eas legimus ecclesias Christi ex codicibus quos et uos ueneramini, sic et uos ex codicibus quos et nos ueneramur quemadmodum perierint legite nobis. an placet uobis, ut contra ecclesias, quae membra sunt unius ecclesiae toto orbe diffusae, quas nobis per scriptures suas sanctus spiritus commendauit et tradidit, undelibet prolata quaelibet hominum maledicta credamus? hoc quidem uobis placet, sed nobis non placet. quibus autem iustius placeat et uos uidetis, sed uicti animositate non uultis uinci ueritate. ecce sunt scripturae dei, ecce sunt in eis ecclesiae et uniuersali totius orbis nomine et nominatim designatae et expressae. quid maiores uestri collegis suis obiecerint nescierunt, quales ea causa iudices habuerit nescierunt: quomodo ergo perierunt? ecce sunt scripturae quibus credo, ecce sunt ecclesiae quibus communico: ubi tibi lego nomina earum, ibi mihi lege crimina earum.

Si autem aliunde clamas uel recitas, nos post uocem pastoris nostri per ora prophetarum, per os proprium, per ora euangelistarum nobis apertissime declaratam uocem uestram non admittimus, non credimus, non accipimus. quae sunt oues meae, inquit pastor caelestis, uocem meam audiunt et sequuntur me. uox eius de ecclesia non est obscura. quisquis ab eius grege errare non uult. hanc audiat, hanc sequatur. fidelissimus dispensator eius, doctor gentium in fide et ueritate, quia ipse in eo loquebatur, haec dicit: miror quod sic tam cito transferimini ab eo qui uos uocauit in gratia Christi in aliud euangelium, quod non est aliud; nisi aliqui sunt conturbantes uos et uolentes conuertere euangelium Christi. sed licet si nos aut angelus de caelo uobis euangelizauerit praeterquam quod euangelizauimus uobis, anathema sit. sicut praediximus, et nunc iterum dico, si quis uobis euangelizauerit praeterquam quod accepistis, anathema sit. euangelizata est nobis ecclesia per totum orbem terrarum futura. hoc in lege et prophetis et psalmis esse praenuntiatum ipse dominus testificatus est, qui eam coepturam ab Hierusalem et per omnes gentes permanaturam esse praedixit, testes sibi futuros in Hierusalem et in tota Iudaea et Samaria et usque in totam terram, cum iam in caelum ascenderet, praenuntiauit. haec uerba facta secuta sunt: quomodo coeptum sit ab Hierusalem et deinde processum in Iudaeam et Samariam et inde in totam terram, ubi adhuc crescit ecclesia, donec usque in finem etiam reliquas gentes ubi adhuc non est obtineat, scripturis sanctis testibus consequenter ostenditur. quisquis aliud euangelizauerit, anathema sit.

Aliud autem euangelizat, qui perisse de cetero mundo ecclesiam et in parte Donati in sola Africa remansisse dicit. ergo anathema sit: aut legat mihi hoc in scripturis sanctis et non sit anathema.

Lego, inquit. nam Enoch unus inter omnes homines placuit deo et translatus est et postea toto mundo aquarum inundatione deleto solus Noe cum coniuge et filiis et nuribus suis in arca meruit liberari. adiungunt etiam de Loth, quod solus cum filiabus de Sodomis liberatus sit, de ipso quoque Abraham et Isaac et Iacob, quod pauci fuerint deo placentes in terra ido-

lis et daemonibus dedita. postremo iam multiplicato populo Israhel, iam temporibus regum in terra promissionis, quae fuerat omnibus duodecim tribubus distributa, commemorant decem tribus diuisas et traditas seruo Salomonis, duas autem remansisse filio Salomonis ad regnum quod erat Hierusalem. sic et nunc, inquiunt, totus mundus apostatauit. nos autem tamquam duae illae tribus in templo dei, hoc est in ecclesia, remansimus. dominum etiam Iesum Christum cum plurimi discipuli sequerentur, septuaginta duobus apostatantibus soli cum illo duodecim remanserunt. his atque huiusmodi exemplis haeretici suam paucitatem commendare conantur et in sanctis ecclesiae multitudinem toto orbe diffusam blasphemare non cessant. sed quaero ab eis, si, quod absit. nollem credere uera esse ista ipsa quae ab eis commemorantur exempla, unde me conuincerent. nonne de scripturis sanctis, ubi leguntur tanta manifestatione, ut quisquis illas litteras in fidem recipit non possit nisi et ista uerissima confiteri? porro si haec exempla ideo cogerer credere uera esse, quia ibi scripta sunt, ubi non possum dicere falsa esse quae scripta sunt, cur non et ipsi de ecclesia toto orbe diffusa eisdem scripturis credunt? ecce nos illa omnia credimus. credant et ipsi quod ait dominus: praedicari in nomine eius paenitentiam et remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Hierusalem, credant quod ascensurus in caelum nouissime dixit: eritis mihi testes in Hierusalem et in tota Iudaea et Samaria et usque in totam terram. et illa et ista uera esse credantur, et nulla inter nos contentio remanebit, quia nec illis ueris ista nec istis ueris illa impediuntur. et ista, inquiunt, credimus et completa esse confitemur, sed postea orbis terrarum apostatauit et sola remansit Donati communio. haec nobis legant, sicut legunt de Enoch, de Noe et de Abraham, Isaac et Iacob et de illis duabus tribubus, quae decem separatis reliquae factae sunt, et de duodecim apostolis, qui ceteris apostatantibus remanserunt. et hoc similiter legant, et nihil resistimus. si autem non ea de scripturis sanctis legunt, sed suis contentionibus persuadere conantur, credo illa quae in scripturis sanctis leguntur, non credo ista quae ab haereticis uanis dicuntur. sed quia se duabus illis tribubus, quae cum Salomonis filio remanserunt, comparandos putant, legant, et eos hoc elegisse paenitebit sic enim commemorantur in scripturis ipsi duo populi: pars quae erat ad Hierusalem Iuda nominatur, illa uero alia, quae cum seruo Salomonis in ampliore numero segregata est, Israhel uocatur. legant quae dicant prophetae de utrisque, quemadmodum peiorem dicant ludam quam Israhel, ita ut iustificatam dicant auersatricem Israhel peccatis praeuaricatricis Iudae, id est tam grauia esse peccata huius, ut in eius comparatione illa iusta dicenda sit. nec huius tamen nec illius peccata obfuerunt aliquid iustis, qui et hic et illic fuisse inueniuntur. nam et in illa parte, quam pro exemplo perditionis ponunt, id est in Israhel, fuerunt sancti prophetae. ibi erat ille memorabilis Helias, ut de aliis taceam, cui etiam dictum est: reliqui mihi septem milia uirorum qui non curuauerunt genua ante Baal. ideo nequaquam pars illa populi tamquam haeresis fuisse deputanda est. deus enim easdem tribus iusserat separari, non ut religio, sed ut regnum diuideretur et hoc modo uindicaretur in regnum Iuda. deus autem numquam iubet schisma uel haeresem fieri. neque enim quia et in orbe terrarum plerumque regna diuiduntur, ideo et unitas christiana diuiditur, cum in utraque parte catholica inueniatur ecclesia.

Hoc ideo de Iuda et Israhel commemorandum arbitratus sum, maxime ut admoneantur isti non obesse iustis in medio impiorum constitutis, quidquid in ipsos populos propter impiorum multitudinem dicitur, ut desinant colligere testimonia, quaecumque siue per prophetas siue per os domini siue per euangelistas in zizania uel paleam orbis terrarum dicta inueniuntur. plerumque enim sermo diuinus impias turbas ecclesiae, quae nec in ecclesia deputantur, tamen propter sacramenta, quae cum sanctis communiter habent, quia inest in eis quaedam forma pietatis cuius uirtutem negant, sicut ait apostolus: habentes formam pietatis, uirtutem autem eius abnegantes, sic redarguit, tamquam omnes tales sint et nullus bonus omnino remanserit. inde quippe admonemur in suo quodam numero eos dici omnes, id est omnes filios gehennae, quo eos deus pertinere praesciuit. isti ergo uel imperite uel fallaciter agentes colligunt de scripturis talia, quae uel in malos bonis usque in finem permixtos uel de uastatione prioris populi Iudaeorum dicta repperiuntur, et uolunt ea detorquere in ecclesiam dei, ut tamquam defecisse ac perisse de toto orbe uideatur. desinant ergo talia proferre, si respondere huic epistulae uolunt. neque enim nos ita dicimus per totum orbem diffundi ecclesiam, ut in sacramentis eius solos bonos esse dicamus ac non etiam malos et eos multo plures, ut in eorum comparatione pauci sint, cum per se ipsos ingentem numerum faciant.

Habemus innumerabilia testimonia et de commixtione malorum cum bonis in eadem communione sacramenti, sicut ludas ab initio malus inter bonos undecim conuersatus est, et de bonorum paucitate propter malorum plurium comparationem et rursus de bonorum multitudine per se ipsam considerata. ex quibus, ne longum faciam, pauca commemoro. est in Canticis canticorum, quod de sancta ecclesia dictum omnis christianus agnoscit: sicut lilium in medio spinarum, ita proxima mea in medio filiarum. unde appellat spinas nisi propter malignitatem morum, et easdem unde filias nisi propter communionem sacramentorum? uidet etiam Ezechiel signatos quosdam, ne cum malis pariter interirent„ de quibus ei dicitur: qui gemunt et maerent peccata et iniquitates populi mei quae fiunt in medio eorum. populum suum non diceret, quem solis illis illaesis perire mox iubet, nisi eum populum qui eius sacramenta gestabat. dicit et dominus de superseminatis zizaniis: sinite utraque crescere usque ad messem, id est triticum et zizania, et ipse interpretatur messem finem esse saeculi, agrum uero, ubi utrumque seminatum est, mundum esse. oportet itaque usque in finem saeculi crescere utrumque per mundum. unde iam non permittuntur isti suspicari aut asserere quod dicunt, defecisse omnes bonos de mundo, ut in sola parte Donati remanerent. conantur enim contra apertissimam sententiam domini dicentis: ager est mundus et: sinite utraque crescere usque ad messem et: messis est finis saeculi. est (et) alia similitudo apertissima de commixtione bonorum et malorum intra eandem sacramentorum communionem et conexionem, quam dominus ipse et ponit et exponit: simile est, inquit, regnum caelorum sagenae missae in mare, quae congregat omnia genera piscium; cum autem esset impleta, eduxerunt eam ad litus et sedentes elegerunt optimos in uasa sua, malos autem foras miserunt. sic erit in consummatione saeculi: exient angeli et separabunt malos de medio iustorum et mittent eos in fornacem ignis; ibi erit fletus et stridor dentium. nulla ergo malorum commixtio terret bonos, ut propterea uelint tamquam retia

rumpere et a congregatione unitatis exire, ne homines non pertinentes ad regnum caelorum in sacramentorum consortio patiantur, quandoquidem, cum ad litus, id est ad finem saeculi, uentum fuerit, fiet debita separatio non humana temeritate, sed diuino iudicio.

De paucitate autem bonorum ipse dominus apertissime dicit: intrate per angustam portam. quam lata et spatiosa uia quae ducit ad interitum, et multi sunt qui pergunt per illam; quam angusta porta et arta uia quae ducit ad uitam, et pauci sunt qui ingrediuntur per illam. istos paucos Donatistae se putant esse et ideo dicunt perisse orbem terrarum, se autem in hac paucitate quam laudauit dominus remansisse. qui quando comparantur cum eis, longe pauciores Rogatistas aut Maximianistas obicimus qui se ab eis separauerunt, si existimant sibi de paucitate esse gloriandum. uerumtamen hanc paucitatem in comparatione multitudinis malorum esse a domino commendatam. multitudinem autem bonorum, cum per se ipsa consideratur. non tacuisse scripturas legant et uideant quam plura testimonia repperiantur. unde enim ipsum semen Abrahae sicut stellae caeli et sicut arena maris promittitur nisi propter innumeram multitudinem, cum dicat apostolus ideo dictum esse: in Isaac uocabitur tibi semen, quia non filii carnis, sed filii promissionis deputantur in semen? unde multi filii desertae magis quam eius quae habet uirum? unde multi ab oriente et occidente uenient et recumbent cum Abraham et Isaac et Iacob in regno caelorum; filii autem regni ibunt in tenebras exteriores, hoc est impii Iudaei? unde dicit apostolus: ut mundaret, inquit, nos sibi populum abundantem, aemulatorem bonorum operum? unde Apocalypsis milia milium dicit esse sanctorum ecclesiae filiorum? ecce ipsi dicuntur multi qui dicuntur et pauci. quare, nisi multi per se ipsos considerati, pauci autem in comparatione iniquorum?

De nobis, inquiunt, dictum est: erunt primi qui erant nouissimi. ad Africam enim euangelium postmodum uenit et ideo nusquam litterarum apostolicarum scriptum est Africam credidisse. de orientalibus autem et ceteris gentibus, quae in sanctis libris commemorantur fidem recepisse Christianam, dictum est: erunt nouissimi qui erant primi, quia recessuri erant a fide. nonne ista est haereticorum cauenda calliditas, uolentium conuertere uerba dei a ueritate propter quam dicta sunt ad peruersitatem in qua ipsi sunt? cur enim hoc non potius de Iudaeis intellegimus, qui nouissimi facti sunt cum fuissent primi, et de christianis ex gentibus, qui primi facti sunt cum fuissent nouissimi? quem intellectum si aliquo certiore documento probare non possem, sufficere debuit bene iudicanti auditori, quod inuenerim exitum in bis uerbis, unde istos appareat nihil pro se attulisse tamquam certum, ut dubitari non possit, quia, etsi non essent Iudaei et gentes de quibus hoc dictum intellegerem, nonnullae barbarae nationes etiam post Africam crediderunt, unde certum sit Africam in ordine credendi non esse nouissimam. huc accedit, quod ipse dominus de quibus hoc dixisset exposuit et ora calumniatorum oppilauit. loquens enim Iudaeis, qui ei dicturi sunt: in plateis nostris docuisti: cum uideritis, inquit, Abraham et Isaac et Iacob et omnes prophetas in regno dei, uos autem expelli foras. et uenient ab oriente et occidente et aquilone et austro, et accumbent in regno dei. et ecce sunt nouissimi qui erunt primi, et sunt primi qui erunt nouissimi. hic certe quid contradicatur non inuenitur.

Item dicunt de apostasia orbis terrarum dictum esse quod ait dominus: filius homini:s ueniens putas inueniet fidem in terra? quod nos intellegimus dictum uel propter ipsam fidei perfectionem, quae ita difficilis est in hominibus, ut in ipsis quoque admirabilibus sanctis, sicut in ipso Moyse, inueniatur aliquid ubi trepidauerint uel trepidare potuerint, uel propter illam iniquorum abundantiam et paucitatem bonorum, de qua satis diximus. propterea enim tamquam dubitans hoc dominus dixit. neque enim ait: (ueniens filius hominis non inueniet fidem in terra\', sed: putas inueniet fidem in terra? cui utique cuncta scienti et praescienti de aliqua re dubitare non conuenit, sed illius dubitatio nostram dubitationem figurauit, quia propter multa scandala circa finem saeculi pullulantia hoc erat quandoque infirmitas humana dictura. unde in psalmis dicitur: dormitauit anima mea prae taedio; confirma me in uerbis tuis. quare: dormitauit anima mea prae taedio, nisi propter illud quod dominus ait: quoniam abundauit iniquitasrefrigescet caritas multorum? et quare: confirma me in uerbis tuis, nisi propter id quod sequitur: qui autem perseuerauerit usque in finem, hic saluus erit? sunt ergo per totum mundum, in quibus quoniam abundat iniquitas, refrigescet caritas multorum, et sunt rursus per totum mundum, qui perseuerando usque in finem salui erunt, quia sinite, inquit, utraque crescere usque ad messem, et: messis est finis saeculi, ager autem mundus. cuius humanae infirmitatis est etiam illa uox: saluum me fac, domine, quoniam defecit sanctus, quoniam diminutae sunt ueritates a filiis hominum. et inter hos tamen est unum cor et una in deum anima fidelium clamans: saluum me fac, domine. quia enim sic unus est iste homo qui dicit: saluum me fac, domine, ut ex multis constet, paulo post in eodem psalmo dicitur: propter miseriam inopum et gemitum pauperum nunc exsurgam, dicit dominus. et rursus paulo post plurali numero dicitur: tu uero seruabis nos et custodies nos a generatione hac et in aeternum. qua generatione, nisi de qua superius dictum est: defecit sanctus et diminutae sunt ueritates a filiis hominum? sed utrumque hoc genus per totum mundum usque in finem, quia sinite, inquit, utraque crescere usque ad messem, et: ager est mundus, messis finis saeculi. ipse enim unus homo, quod est corpus Christi ex multis constans, tamquam Enoch deo placens transferetur et tamquam Loth de Sodomis et tamquam Noe de diluuio liberabitur. in ipso est miseria inopum et gemitus pauperum, quia eius anima dormitat a taedio, cum se petit confirmari in uerbis dei. in eo autem psalmo dicit unde sit ipsum taedium: taedium, inquit, detinuit me a peccatoribus relinquentibus legem tuam. ipse item clamat, cum eodem taedio cor eius angitur; sed uideant unde clamat: a finibus terrae, inquit, ad te exclamaui, dum angeretur cor meum. ipse persecutionem uere pro iustitia patitur, non solum si tormentis corporalibus patiatur — hoc enim non semper —, sed quod semper, quamdiu transeat iniquitas, patitur cruciatus uidelicet cordis, cum eum taedium detinet a peccatoribus relinquentibus legem dei. neque enim nullam persecutionem Loth in Sodomis patiebatur, ubi tamen ei habitanti nullus per corporales poenas molestus fuit, sed aspectu et auditu iustus inhabitans animam iustam iniquis aliorum factionibus cruciabat. de hoc dicit apostolus: sed et omnes qui uolunt pie uiuere in Christo persecutionem patientur. de illis autem qui relinquunt legem dei — de quibus dicit idem ipsum corpus Christi: uidi insensatos et tabescebam —: mali autem, inquit, et facinerosi proficient in peius, ipsi errantes et alios in errorem mittentes.

sed utrumque hoc genus per totum mundum usque in finem, quia sinite, inquit, utraque crescere usque ad messem, ager autem est mundus, messis finis saeculi.

Uerumtamen istos miror non adtendere quid dicant, cum uelut pro se commemorant quod ait dominus: filius hominis ueniens putas inueniet fidem in terra?, quasi Africa non sit terra. si enim hoc ita dixit tamquam omnino in nullis inuenturus fidem, aut de quadam terra dixit et incertum est de qua dixerit, aut de tota terra dixit et non inueniunt quomodo de Africa non dixerit. sane uideant, ne forte consequentibus uerbis tales tetigerit quales isti sunt. cum enim dixisset: filius hominis putas inueniet fidem in terra?, credo quia poterat quibusdam superbis haereticis, qui in aliqua parte terrarum se ab orbis unitate separauerunt, ascendere in cor uana et inflata cogitatio, quod ipsi essent iusti deficientibus et pereuntibus a fide ceteris gentibus per quas ecclesiae communio dilatatur, continuo secutus euangelista: dixit autem, inquit, et ad quosdam, qui sibi iusti uidebantur et spernebant ceteros, similitudinem istam, et sequitur de illis duobus in templo orantibus, Pharisaeo et publicano, in quibus duobus figurantur superba gloriatio bonorum operum et humilis confessio peccatorum. desinant ergo isti, si respondere huic epistulae parant, ea testimonia commemorare, quae nos cum ipsis clamamus uel in perditionem Iudaeorum uel in zizania sine paleam siue malos pisces totius mundi, et sicut nos manifestissimis testimoniis asseruimus ecclesiam toto orbe diffusam, sic et ipsi manifestum aliquid proferant, unde ostendant esse praedictum ceteris gentibus a fide Christi pereuntibus solam Africam remansuram et quocumque episcopi ex Africa mitterentur.

Scriptum est, inquiunt, in Canticis canticorum sponsa, id est ecclesia, dicente ad sponsum: annuntia mihi, quem dilexit anima mea, ubi pascis, ubi cubas in meridie. hoc est unicum testimonium quod pro se isti resonare arbitrantur, eo quod Africa in meridiana orbis parte sit constituta. unde primum quaero quomodo Christum interroget ecclesia, ut annuntiet ei ubi sit ecclesia; neque enim duae, sed una est. aut ipsi ostendant, quoniam non negant haec uerba ecclesiam dicere Christo, quae sit ecclesia quae interrogat et quae sit ecclesia de qua interrogat. quaerit enim quo ueniat ad sponsum suum et dicit ei: annuntia mihi, quem dilexit anima mea, ubi pascis, ubi cubas in meridie. iam ista ecclesia est quae loquitur et quaerit, ubi sit [ecclesia] in meridie. neque enim interrogat: ubi pascis, ubi cubas, et ei respondetur: in meridie, tamquam sponsus respondeat: \'in meridie pasco, in meridie cubo\', sed omnia ista uerba ad interrogationem pertinent: ubi pascis, ubi cubas in meridie? adhuc enim ipsa dicit: ne forte fiam sicut operta super greges sodalium tuorum. iam uero ille respondet: nisi cognoueris temet ipsam, o decora inter mulieres et cetera. non ergo his uerbis ostenditur in sola parte meridiana esse ecclesia, sed (et) in aliis mundi partibus constituta. interrogat fortasse quid ad eius communionem pertineat in meridie, id est ubi sponsus eius pascat et cubet in meridie, quia suos pascit et in suis cubat. ueniunt enim quaedam membra eius, id est boni fideles, ex partibus transmarinis in Africam et, cum audierint esse hic partem Donati, timentes ne incidant in manus alicuius rebaptizatoris inuocant Christum orantes et dicentes: annuntia mihi, quem dilexit anima mea, ubi pascis, ubi cubas in meridie, id est qui sint meridies ubi tu pascis et cubas, id est qui habent caritatem et non diuidunt unitatem. et uide quid adiungat: ne forte fiam uelut operta super greges so-

dalium tuorum, id est ne forte uelut latens et incognita et non reuelata — hoc est enim operta — fiam non super gregem tuum, sed super greges sodalium tuorum, qui cum primo tecum essent extra colligere uoluerant non tuum gregem, sed suos greges, nec audierunt te dicentem: qui mecum non colligit spargit nec quod Petro dixisti: pasce oues meas, non \'oues tuas\'. non est autem ista operta, quia non est sub modio sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt — et de illa dictum est: non potest ciuitas abscondi super montem constituta —, sed Donatistis uelut operta est, qui audiunt tam lucida et manifesta testimonia, quae illam toto orbe demonstrant, et malunt clausis oculis offendere in montem quam in eum ascendere, qui cum esset lapis praecisus de monte sine manibus, creuit et factus est mons ingens et impleuit uniuersam terram.

Potest et alio modo intellegi: ubi pascis, ubi cubas in meridie. ipsius enim uox est in psalmis ex persona Moysi famuli dei: dexteram tuam notam fac mihi et eruditos corde in sapientiam; in illis enim meridies dicitur propter ingentem sapientiae lucem et ingentem caritatis ardorem. unde quendam cum exhortaretur spiritus dei ad bona opera per prophetam, hoc illi etiam promittit: et tenebrae tuae sicut meridies erunt. sed si aliquis mundi locus intellegendus esset quod dictum est in meridie, tamen ipsa uerba, sicut dixi, quae omnia unam faciunt interrogationem, nullo modo permitterent quemquam ad suum sensum istam detorquere sententiam; et si tamquam quaerenti, ubi pasceret et ubi cubaret, de terreno loco responderetur in meridie, non continuo Africam accipere deberemus. Africa enim in parte quidem meridiana mundi est, sed ad africum, non ad austrum, ubi uere meridies est. ibi enim sol facit medium diem, sub qua caeli plaga potius Aegyptus inuenitur. si ergo sponsus ab sponsa tamquam de loco familiarius dilecto et cubili quodam suo secreto interrogatus responderet esse in meridie, multo probabilius ecclesia catholica in his membris suis hoc agnosceret, quae sunt in Aegypto in milibus seruorum dei, qui per heremum sancta societate uiuunt, perfectionem praecepti euangelici studentes tenere quo dictum est: uis esse perfectus? uade uende omnia quae habes et da pauperibus, et habebis thesaurum in caelis, et ueni sequere me. quanto enim melius ibi secretius pascere et cubare, id est requiescere, filius dei diceretur quam in turbis inquietis furiosorum circumcellionum, quod malum Africae proprium est! nam de Aegypto ita Esaias prophetat: illo die erit altare domini in regione Aegyptiorum et titulus ad fines eorum domino, et erit in signum in aeternum domino in regione Aegyptiorum, quoniam clamabunt ad dominum aduersus eos qui eis pressuram faciebant, et mittet illis dominus hominem qui saluos eos faciet, iudicans seruabit eos. et cognitus erit dominus Aegyptiis, et timebunt Aegyptii dominum in illo die et facient sacrificia et uota promittent domino et reddent. et feriet dominus Aegyptios plaga et sanabit eos sua misericordia et conuertentur ad dominum et exaudiet illos et sanabit illos. quid ad haec dicunt? quare non communicant ecclesiae quae praedicta est Aegyptiorum? aut si praefiguratione prophetica Aegyptus mundum significat, quare non communicant ecclesiae orbis terrarum?

Proinde perscrutentur scripturas et contra tam multa testimonia, quibus ostenditur ecclesia Christi toto terrarum orbe diffundi, uel unum proferant tam certum et tam manifestum quam illa sunt, quo demonstrent ecclesiam Christi perisse de ceteris gentibus et in sola

Africa remansisse tamquam ab alio initio, non ab Hierusalem, sed a Carthagine, ubi primo episcopum contra episcopum leuauerunt. si autem uelimus intellegere Donatum principem Tyri, quia Tyria Carthago cognominata est, quae in eum per Ezechielem prophetantur? ubi eum maxime designat quod ei dicitur: ostendam tibi quia homo es et non deus. isti enim de huius magis quam de dei nomine gloriantur, et cum solus deus sine peccato sit et sacerdos ille qui interpellat pro nobis, quia et de ipso dictum est: qui est super omnia deus benedictus in saecula, isti Donati imitatores ita se uolunt sine peccato uideri, ut etiam iustificatores hominum se asserant et suum oleum quod non sit oleum peccatoris. merito dicitur principi Tyri: dixisti (deus sum\', es autem homo et non deus, cui etiam dicitur: numquid tu melior quam Danihel? confitetur enim Danihel peccata sua et peccata populi sui. isti autem pertinentes ad principem Tyri ideo se dicunt orantes audiri pro peccatis populi, quia ipsi sine peccato sunt. merito dicitur principi Tyri: numquid tu melior quam Danihel? ecce nos possumus inuenire aliquid proprium, et hoc maximum malum a capite Africae, id est a Carthagine, exortum — norunt enim homines quam congruenter Tyrus pro Carthagine accipitur —, et tamen non agimus talibus. fortassis enim aliquid aliud significet Tyrus: quanto magis meridies, cum et ipsa uerba ad alium cogant intellectum !

Sed quam non permittantur saltem quaerere aliquid, quo probent esse praedictum deficientibus a fide christiana ceteris gentibus in sola Africa ecclesiam remansuram, attendant illud, quod saepe commemoraui, utraque crescere usque ad messem et agrum esse mundum, messem finem saeculi, non nobis, sed ipso domino interpretante parabolam suam. est et aliud euidentissimum quod eis omnino auferat laborem quaerendi, unde probent ecclesiam mundo perdito ad solos Afros redactam. potest enim aliquid esse et non inueniri. non esse autem et inueniri non potest. desinant ergo quaerere quod inuenire non poterunt, non quia occultum est, sed quia non est. sunt enim adhuc nonnullae gentes in quibus nondum est euangelium praedicatum; necesse est autem impleri omnia quae de Christo et ecclesia praedicta sunt. oportet ergo et in eis praedicari, quod cum impletum fuerit, tunc erit finis.

Quomodo ergo isti dicunt iam esse completum quod dominus ait: praedicari in nomine eius paenitentiam et remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Hierusalem, sed postea ceteris deficientibus solam Christo Africam remansisse, cum adhuc illud implendum sit, nondum impletum? cum autem impletum fuerit, ueniet finis. sic enim dominus ait: et praedicabitur hoc euangelium regni in uniuerso orbe in testimonium omnibus gentibus, et tunc ueniet finis. quomodo ergo, cum adimpleta esset fides omnium gentium, tunc perditio gentium excepta Africa consecuta est quandoquidem ipsa fides omnium gentium nondum adimpleta est?

Nisi forte hoc restat hominum insaniae, ut dicant non ex illis ecclesiis, quae fundatae sunt per apostolorum labores, adimpleri praedicationem euangelii in omnibus gentibus. sed illis pereuntibus et earum reparationem ex Africa futuram per partem Donati et residuarum gentium adquisitionem. puto quod ipsi etiam rideant cum hoc audiunt, et tamen nisi hoc dicant, quod erubescunt si dicant, non habent omnino quod dicant. sed quid ad nos nemini inuidemus. hoc nobis legant de scripturis sanctis. et credimus; hoc, inquam,

nobis ex canone diuinorum librorum legant, tot cinitates, quae usque ad hodiernum diem baptismum per apostolos sibi traditum tenuerunt, propter Afrorum sibi incognita crimina perisse a fide Christi et denuo baptizandas esse a parte Donati, atque inde ceteris gentibus. quae nondum audierunt, praedicandum euangelium. hoc nobis legant — quid morantur, quid tergiuersantur, quid impediunt salutem gentium? -, legant hoc et cum ipsa lectione nouos apostolos mittant ad tot gentes rebaptizandas et ad residuas baptizandas.

Sed plane uideant, cum ad Colossenses uenerint, quomodo ibi uel legant uel audiant ad eos epistulam datam, ubi eis dicit apostolus: gratias agimus deo patri domini nostri Iesu Christi semper pro uobis deprecantes, audientes fidem uestram in Christo Iesu et dilectionem quam habetis in omnes sanctos propter spem quae reposita est uobis in caelis, quam ante audistis in uerbo ueritatis euangelii quod peruenit in uos, sicut in omni mundo est fructificans et crescens sicut et in uobis, ex qua die audistis et cognouistis gratiam dei in ueritate. haec enim uerba conueniunt cum euangelio ubi dictum est: simile est regnum caelorum homini seminanti bonum semen in agro suo, et postea exponitur ager esse hic mundus. sicut enim hoc ex quo seminatum est crescere praedictum est usque ad messem, ita et apostolus dicit: in omni mundo fructificans et crescens sicut et in uobis, ex qua die audistis. crescit autem usque in finem, quia usque ad messem; messis enim est finis saeculi. dicent ergo non solum Colossenses ad quos data est, sed etiam ceteri omnes apud quos legitur haec epistula, ubi per apostolicas litteras constat bonum semen esse. seminatum et iam tunc crescere et fructificare coepisse: \'quid nobis affertis noui? numquid iterum seminandum est bonum semen, quando ex quo seminatum est crescit usque ad messem si dicitis perisse in illis locis quod erat per apostolos seminatum et ideo esse rursus ex Africa seminandum, respondebitur: legite nobis hoc ex diuinis oraculis\'. quod profecto legere non potestis, nisi prius ostenderitis falsum esse quod scriptum est, semen illic ante seminatum crescere usque ad messem. et quia nullo pacto sibi diuina eloquia contradicunt, nullo modo in eis inuenietis, quod contra hoc tam manifestum recitare possitis. restat ergo ut non ex diuinis libris, sed ex uobis ista dicatis. proinde dignissime respondebitur: anathema sitis\'. tenent enim ecclesiae apostolico labore fundatae, cum quanta cura sibi praedictum sit: si quia uobis euangelizauerit praeterquam quod accepistis, anathema sit.

Quoniam igitur in scripturis sanctis ecclesia manifeste cognoscitur incipiens ab Hierusalem et per alias gentes crescens, donec omnes occupet usque in finem saeculi, non autem sola frumenta, sed et purgamenta eius commemorantur, prius correcti communicate frumentis, et tunc uidebitis, quid in eis zizania uel paleam dicere debeatis. alioquin et malos bonorum laudibus exornare et bonos malorum criminibus accusare detestando errore cogimini. nempe in manibus documenta gestamus, quibus probemus maiores uestros, quorum schisma sectamini, et municipalibus gestis sanctos libros ignibus tradidisse et ecclesiasticis negare non potuisse, eosdemque inter iudices fuisse illos, qui apud Carthaginem contra Caecilianum et collegas eius absentes sententias contulerunt. nempe idem leguntur gestis et municipalibus et ecclesiasticis traditores, qui postea proferuntur a uobis tamquam traditorum absentium damnatores. nempe Nundinarius illius temporis diaconus uester apud Zenophilum consularem omnes Lucillae nundinas pate fecit, quae damnationem

Caeciliani emit ab episcopis, qui ei factus fuerat inimicus uerum praedicans. nempe ipsi postea litteras ad imperatorem Constantinum dederunt datisque ab eo, sicut petiuerant, disceptatoribus episcopis non consenserunt eosdemque postmodum apud illum tamquam iniquos iudices accusauerunt et ab aliis sibi ad Arelatum datis ad ipsum imperatorem appellauerunt eodemque inter partes audiente calumniatores inuenti atque damnati in eadem furoris pertinacia permanserunt. nempe uos ipsi, qui propterea dicitis christianam sanctitatem de tot gentibus, in quibus apostoli eam fundatissimam reliquerunt, penitus esse deletam, quia communicauerunt eis, quos uestri maiores septuaginta episcoporum concilio Carthaginiensi damnauerant, nonne illis, quos trecenti decem Bagaiensi concilio cum Maximiano damnastis, modo communicatis? nonne Praetextatus Assuritanus et in ipso concilio damnatus legitur et gestis proconsularibus a uobis accusatus et oppugnatus, et tamen in quo damnatus erat honore susceptus et in uestra communione defunctus est? nonne Felicianus Mustitanus eodem modo in eadem causa eodem concilio damnatus ab episcopis, accusatus apud iudices, postea receptus a nobis, nunc Uobiscum episcopus niuit? nonne illi. qui ab istis damnatis baptizati sunt, in eodem baptismo uobis modo communicant? sed uidelicet tot ecclesiae transmarinae apostolico labore fundatae si communicauerint sacramenta cum eis, quos nec apud se accusatos ipsae damnarunt et ab aliis postea purgatos et absolutos audierunt, amittunt salutem religionemque christianam: pars autem Donati et damnat quos uoluerit et in ipsa damnatione sacrilegia schismatis eorum sic exaggerat, ut illis, quos uiuos terra sorbuit, comparare non dubitet, et eis rursus cum uoluerit in eodem honore susceptis communicat et sancta atque integra perseuerat. o regula iuris Numidici, 0 priuilegia Bagaitana! et baptismus Christi exsufflatur in eis, qui eum in ecclesiis apostolicis perceperunt, in eis autem, quos \'damnati sacrilegi\', sicut in Bagaitano concilio scriptum est, Praetextatus et Felicianus baptizauerant, parcitur baptismo Christi, non quia baptismus Christi est, sed quia per eos datos est, qui a suis damnatoribus episcopi recedere et ad suos damnatores episcopi redire meruerunt.

Nempe haec omnia, quae iam diu commemoro, regalibus litteris et ecclesiasticis et municipalibus et proconsularibus gestis facta recitamus. tamen, o Donatistae, si uos teneretis ecclesiam toto orbe diffusam, quae manifestissimis canonicarum scripturarum testimoniis designata et expressa est, nihil aduersus uos omnia ista ualere deberent, quia neque uobis paleae crimina praeiudicarent, si uos in ea triticum essetis, nec si uos essetis palea et uestra essent crimina, tritico dominicae segetis aliquid praeiudicaretis, quod ita in agro domini seminatum est, ut crescat usque ad messem, id est quod ita in mundo seminatum est, ut crescat usque in finem saeculi. eo ergo modo si forte, quod adhuc nobis numquam probastis, aduersus paleam nostram talia documenta gereretis, nos autem aduersus uos tanta ista quae commemoraui non haberemus, etiam sic nihil frumentis nostris toto orbe diffusis omnino praeiudicaret, quidquid in eorum paleam quamuis uerissimum, quamuis manifestissimum, quamuis probatissimum diceretis. proinde remoueantur omnes moratoriae tergiuersationes. quidquid de peccatis hominum falsum obicitur, conueniatur conscientia et non obiciatur; quidquid de peccatis hominum etiam uerum obicitur et uel probari non potest uel cum debuit probari non potuit, non obiciatur; quidquid de peccatis hominum

et uerum et probatum obicitur nec tamen ad frumenta quae inter paleam latent, sed ad ipsam paleam, quae in fine separabitur, pertinet, non obiciatur. haec enim et nos multo copiosius et probabilius obicere possumus, non ea inanitate qua illi, ut in eis causam nostram constituamus, sed ut eis ostendamus non ideo nos nolle talibus fidere, quia non inuenimus talia quae dicamus, sed ne tempus rebus necessariis utile in rebus non necessariis conteramus. quod propterea illi faciunt, quia robusta et firma ueritate subnixa documenta, quibus causam suam tueantur, inuenire non possunt et uolunt uideri aliquid dicere, dum tacere erubescunt et inania loqui non erubescunt. remotis ergo omnibus talibus ecclesiam suam demonstrent, si possunt, non in sermonibus et rumoribus Afrorum, non in conciliis episcoporum suorum, non in litteris quorumlibet disputatorum, non in signis et prodigiis fallacibus, quia etiam contra ista uerbo domini praeparati et » cauti redditi sumus, sed in praescripto legis, in prophetarum praedictis, in psalmorum cantibus, in ipsius unius pastoris uocibus, in euangelistarum praedicationibus et laboribus, hoc est in omnibus canonicis sanctorum librorum auctoritatibus, nec ita, ut ea colligant et commemorent quae obscure uel ambigue uel figurate dicta sunt, quae quisque sicut uoluerit interpretetur secundum sensum suum. talia enim recte intellegi exponique non possunt, nisi prius ea, quae apertissime dicta sunt. firma fide teneantur.

Quisquis ergo huic epistulae respondere se praeparat, ante denuntio, ne mihi dicat: \'illi codices dominicos ignibus tradiderunt, illi simulacris gentium sacrificauerunt, illi nobis iniquissimam persecutionem fecerunt, et uos eis in omnibus consensistis*. breuiter enim respondeo quod saepe respondi: aut falsa dicitis aut, si uera sunt, non ad frumenta Christi, sed ad eorum paleam pertinent ista quae dicitis\'. non inde perit ecclesia, quae ultimo iudicio uentilata istorum omnium separatione purgabitur. ego ipsam ecclesiam requiro, ubi sit quae audiendo uerba Christi et faciendo aedificat super petram et audiendo et faciendo tolerat eos, qui audiendo et non faciendo aedificant super harenam; ubi sit triticum quod inter zizania crescit usque ad messem, non quid fecerint uel quid faciant ipsa zizania; ubi sit proxima Christi in medio filiarum malarum sicut lilium in medio spinarum, non quid fecerint uel faciant ipsae spinae; ubi sint pisces boni qui, donec ad litus perueniant, tolerant pisces malos pariter inretitos, non quid fecerint uel quid faciant ipsi pisces mali.

Omissis ergo istis morarum tendiculis ostendat ecclesiam uel in sola Africa perditis tot gentibus retinendam uel ei Africa in omnibus gentibus reparandam atque adimplendam, et sic ostendat, ut non dicat: \'uerum est, quia hoc ego dico aut quia hoc dixit ille collega meus aut illi collegae mei aut illi episcopi uel clerici uel laici nostri, aut ideo uerum est, quia et illa et illa mirabilia fecit Donatus uel Pontius uel quilibet alius, aut quia homines ad memorias mortuorum nostrorum orant et exaudiuntur, aut quia illa et illa ibi contingunt, aut quia ille frater noster aut illa soror nostra tale uisum uigilans uidit uel tale uisum dormiens somniauit\'. remoueantur ista uel figmenta mendacium hominum uel portenta fallacium spirituum. aut enim non sunt uera quae dicuntur aut, si haereticorum aliqua mira facta sunt, magis cauere debemus, quod, cum dixisset dominus quosdam futuros esse fallaces, qui nonnulla signa faciendo etiam electos, si fieri posset, fallerent, adiecit uehementer commendans et ait: ecce praedixi uobis. unde et apostolus admonens: spiritus autem, inquit,

manifeste dicit quia in nouissimis temporibus recedent quidam a fide, intendentes spiritibus seductoribus, doctrinis daemoniorum. porro si aliquis in haereticorum memoriis orans exauditur, non pro merito loci, sed pro merito desiderii sui recipit siue bonum siue malum. spiritus enim domini, sicut scriptum est, repleuit orbem terrarum, et: auris zeli audit omnia, et multi irato deo exaudiuntur, de qualibus dicit apostolus: tradidit illos deus in concupiscentias cordis illorum, et multis propitius deus non tribuit quod uolunt, ut quod utile est tribuat. unde idem apostolus ait de stimulo carnis suae, angelo satanae, quem sibi datum dicit a quo colaphizaretur, ne magnitudine reuelationum extolleretur: propter quod ter dominum rogaui, ut auferret eum a me. et dixit mihi: sufficit tibi gratia mea; uirtus in infirmitate perficitur. nonne legimus ab ipso domino deo nonnullos exauditos in excelsis montium Iudaeae, quae tamen excelsa ita displicebant deo, ut et reges qui ea non euerterent culparentur et qui euerterent laudarentur? unde intellegitur magis ualere petentis affectum quam petitionis locum. de uisis autem fallacibus legant quae scripta sunt, et quia ipse satanas transfigurat se tamquam angelum lucis et quia multos seduxerunt somnia sua, audiant etiam quae narrent pagani de templis et diis suis mirabiliter uel facta uel uisa, et tamen dii gentium daemonia, dominus autem caelos fecit. exaudiuntur ergo multi et multis modis non solum christiani catholici, sed et pagani et Iudaei et haeretici uariis erroribus et superstitionibus dediti. exaudiuntur autem uel ab spiritibus seductoribus, qui tamen nihil faciunt nisi permittantur, deo sublimiter atque ineffabiliter iudicante quid cuique tribuendum sit, siue ab ipso deo uel ad poenam malitiae uel ad solacium miseriae uel ad admonitionem quaerendae salutis aeternae. ad ipsam uero salutem ac uitam aeternam nemo peruenit nisi qui habet caput Christum. habere autem caput Christum nemo poterit nisi qui in eius corpore fuerit, quod est ecclesia, quam sicut ipsum caput in scripturis sanctis canonicis debemus agnoscere. non in uariis hominum rumoribus et opinionibus et factis et dictis et uisis inquirere.

Nemo mihi ergo haec opponat qui mihi respondere paratus est, quia nec ego dico ideo mihi esse credendum communionem Donati non esse ecclesiam Christi, quia quidam, qui apud eos episcopi fuerunt, diuina instrumenta ignibus tradidisse gestis ecclesiasticis et municipalibus et iudicialibus conuincuntur, aut quia in iudicio episcoporum, quod ab imperatore petiuerant, causam suam non obtinuerunt, aut quia prouocantes ad ipsum imperatorem etiam ab ipso contrariam sibi sententiam meruerunt, aut quia tales sunt apud eos circumcellionum principes, aut quia tanta mala committunt circumcelliones, aut quia sunt apud eos, qui se per abrupta praecipitent uel concremandos ignibus inferant, quos ipsi sibimet accenderunt, aut trucidationem suam etiam inuitis hominibus terrendo extorqueant et tot spontaneas et furiosas mortes, ut colantur ab hominibus, appetant, aut quod ad eorum sepulcra ebriosi greges uagorum et uagarum permixta nequitia die noctuque se uino sepeliant flagitiisque corrumpant. sit ista omnis turba palea eorum nec frumentis praeiudicet, si ipsi ecclesiam tenent. sed utrum ipsi ecclesiam teneant, non nisi de diuinarum scripturarum canonicis libris ostendant, quia nec nos propterea dicimus nobis credi oportere quod in ecclesia Christi sumus, quia ipsam quam tenemus commendauit Mileuitanus Optatus uel Mediolanensis Ambrosius uel alii innumerabiles nostrae communionis episcopi, aut

quia nostrorum collegarum conciliis ipsa praedicata est, aut quia per totum orbem in locis sanctis, quae frequentat nostra communio, tanta mirabilia uel exauditionum uel sanitatum fiunt, ita ut latentia per tot annos corpora martyrum, quod possunt a multis interrogantes audire, Ambrosio fuerint reuelata et ad ipsa corpora caecus multorum annorum ciuitati Mediolanensi notissimus oculos lumenque receperit, aut quia ille somnium uidit et ille in spiritu assumptus audiuit, siue ne iret in partem Donati siue ut recederet a parte Donati. quaecumque talia in catholica fiunt, ideo sunt approbanda, quia in catholica fiunt, non ideo ipsa catholica manifestatur, quia haec in ea fiunt. ipse dominus Iesus cum resurrexisset a mortuis et discipulorum oculis uidendum manibusque tangendum suum corpus offerret, ne quid tamen fallaciae se pati arbitrarentur, magis eos testimoniis legis et prophetarum et psalmorum confirmandos esse iudicauit, ostendens ea de se impleta quae fuerant tanto ante praedicta. sic et ecclesiam suam commendauit dicens: praedicari in nomine suo paenitentiam et remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Hierusalem. hoc in lege et prophetis et psalmis esse scriptum ipse testatus est, hoc eius ore commendatum tenemus. haec sunt causae nostrae documenta, haec fundamenta. haec firmamenta.

Legimus in Actibus apostolorum dictum de quibusdam credentibus, quod cotidie scrutarentur scripturas. an haec ita se haberent. quas utique scripturas nisi canonicas legis et prophetarum? huc accesserunt euangelia, apostolicae epistulae, Actus apostolorum, Apocaiypsis Iohannis. scrutamini haec omnia et eruite aliquid manifestum, quo demonstretis ecclesiam uel in sola Africa remansisse uel ex Africa futurum esse ut impleatur quod dominus dicit: praedicabitur hoc euangelium in uniuerso orbe in testimonium omnibus gentibus, et tunc ueniet finis. sed aliquid proferte, quod non egeat interprete, nec unde conuincamini quod de alia re dictum sit et uos illud ad uestrum sensum detorquere conemini. uidetis enim unicum illud, quod proferre consuestis: ubi pascis, ubi cubas in meridie, quemadmodum excussis omnibus eiusdem loci uerbis longe aliud indicat quam uos putatis, et si hoc sonaret quod uultis, Maximianistae uos in eo uincerent. magis enim meridies prouincia Byzacium Tripolis, ubi illi sunt quicumque sunt, quam Numidia, ubi uos praepolletis. ita ergo ipsi germanius et distinctius possunt de meridie gloriari, ut eos excludere ab hac sententia non possitis, nisi in illis uerbis uerum sensum et catholicum teneatis, ostendentes eis\' secundum quattuor angulos orbis terrarum ab austro magis quam ab africo esse meridiem, secundum figuratas autem scripturarum locutiones perfectam mentis illuminationem feruoremque maximum caritatis uocari meridiem, unde scriptum est: et tenebrae tuae tamquam meridies erunt. aliquid ergo proferte quod non contra uos uerius interpretetur, sed quod interprete omnino non egeat, sicut non eget interprete: in semine tuo benedicentur omnes gentes, quia semen Abrahae Christum non ego sed apostolus interpretatur; sicut non eget interprete: tu enim uocaberis uoluntas mea et terra tua orbis terrarum, quia ei dicitur quam nemo christianus nisi ecclesiam Christi intellegit; sicut non eget interprete: commemorabuntur et conuertentur ad dominum uniuersi fines terrae et adorabunt in conspectu eius uniuersae patriae gentium, quoniam ipsius est regnum et ipse dominabitur gentium, quia in eo psalmo dicitur, ubi passio domini etiam teste euangelio declaratur; sicut non eget interprete: quia oportebat Christum pati et resurgere tertia die, et praedicari in nomine eius

paenit\'entiam et remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Hierusalem; sicut non eget interprete: et eritis mihi testes in Hierusalem et in tota Iudaea et Samaria et usque in totam terram - coepisse enim ecclesiam ab Hierusalem atque inde isse circum Iudaeam et Samariam et ceteras gentes consequentia gesta testantur canonicis firmata documentis —; sicut non eget interprete: et praedicabitur hoc euangelium in testimonium omnibus gentibus, et tunc ueniet finis — interrogatus enim dominus de fine huius saeculi cum quaedam initia parturitionum dixisset, ait: sed nondum est finis; finem autem futurum praedixit post praedicationem euangelii in uniuerso orbe in omnibus gentibus —; sicut non eget interprete: sinite utraque crescere usque ad messem, quia, cum egeret interprete, ipse dominus interpretatus est et ipse exposuit cui nemo contradicere potest, maxime in ea parabola quae ab illo prolata est et ipse ait bonum semen esse filios regni, agrum mundum, messem finem saeculi. tale aliquid proferte uel unum, quo apertissime Africa declaretur uel in reliquis sola derelicta uel ad principium renouandi et implendi orbis sola seruata. neque enim tot testimoniis commendaretur quod erat cito periturum, et sic taceretur aut quod solum esset relinquendum aut ex quo solo totum esset reparandum et implendum. si autem non potestis quod tam iuste a uobis flagitamus ostendere, cedite ueritati, conticescite, obdormiscite, a furore expergiscimini in salutem.

An adhuc dicitis: si apud uos est ecclesia, ut quid nos ad eius pacem persequendo compellitis? aut si mali sumus, quid nos quaeritis? et si xixania sumus, sinite nos crescere usque ad messem? quasi nos, quibus modis possumus, aliud agamus nisi ne triticum simul eradicetur, dum ante tempus zizania separantur. quicumque enim boni in aeternum futuri sunt. etsi ante tempus mali sunt, non zizania, sed triticum sunt in praescientia dei. sic autem nos accusatis, quare uos quaeramus si mali estis, quasi non in eo perieritis quo mali estis et ideo sitis quaerendi quia peristis, ut perditi quaeramini. quaesiti inueniamini, inuenti reuocemini sicut illa ouis a pastore, sicut illa dragma a muliere, sicut ille filius qui mortuus erat et reuixit. perierat et inuentus est. ille uos enim quaerit. qui in sanctis habitat et imperat ut quaeramini.

De persecutione autem uestra querela sedabitur, si cogitetis et intellegatis prius non omnem persecutionem esse culpabilem; alioquin non laudabiliter diceretur: detrahentem proximo suo occulte, hunc persequebar. nam cotidie uidemus et filium de patre tamquam de persecutore suo conqueri et coniugem de marito et seruum de domino et colonum de possessore et reum de iudice et militem uel prouincialem de duce uel rege, cum illi plerumque ordinatissima potestate sibi homines subditos per terrores leuium poenarum a grauioribus malis prohibeant atque compescant, plerumque autem a bona uita et a bonis factis minando et saeuiendo deterreant. sed cum a malo et illicito prohibent, correctores et consultores sunt, cum autem a bono et licito, persecutores et oppressores sunt. culpantur etiam qui prohibent a malo, si modum peccati modus cohercitionis excedat. item iure culpandi sunt, qui turbide atque inordinate in eos cohercendos insiliunt, qui nulla sibi lege subiecti sunt.

Proinde circumcellionum uestrorum inordinatas licentias et superbas insanias iuste reprehendimus, etiam cum aliquibus pessimis uiolenti sunt, quia illicita illicite uindicare et ab

illicitis illicite deterrere non est bonum. cum uero et innocentes uel causa incognita uel iniquissimis inimicitiis persequuntur, quis eorum sceleratissima latrocinia non perhorrescat? at uero quod Maximianistarum furorem legibus publicis cohercendum putastis, ut eos per iussa iudicum et exsecutionem officiorum et auxilia ciuitatium pulsos de basilicis quas tenebant ad considerationem sui sceleris urgeretis, non reprehendimus, nisi quia hoc in eis insectati estis quod ipsi fecistis, immo multo leuius quam fecistis. illi enim aduersus partem Donati, uos autem aduersus orbem terrarum et aduersus eius uerba, qui ecclesiam suam incipientem ab Hierusalem per omnes gentes commendauit, sacrilegae dissensionis altare erexistis. porro si Maximianistae iussionibus iudicum aduersus se impetratis illicite et furiose resistere auderent, nonne ipsi sibi iudicium adquirerent dicente apostolo: qui enim resistit potestati dei ordinationi resistit; qui autem resistunt ipsi sibi iudicium adquirunt. principes enim non sunt timori bono operi sed malo? cum ergo eorum malum opus existeret, quod uos per ordinatas potestates cohibere conabamini, si uellent illi pro ipso malo opere suo peiore opere legibus aduersari, numquid a uobis et non a se ipsis, quidquid eis mali accideret, paterentur? . quemadmodum quicumque uoluisset dicere blasphemiam in deum Sidrac Misac Abdenago et secundum edictum regis cum domo sua disperderetur, numquid hoc ab ipsis tribus uiris, quibus de igne liberatis rex commotus illud edixerat, aut uero etiam ab ipso rege, ac non potius a se ipsis illa digna mala paterentur? si etiam quadraginta illi Iudaei, qui Paulum interficere coniurauerant, in armatos, a quibus ordinata tuitione idem Paulus deducebatur, irruissent, numquid eos Paulus ac non se ipsi potestatibus resistendo peremissent?

Quapropter et uos sine tumultu animi, sine turbulenta contentione, sine amaritudine odiorum considerate diligenter ea, quae contra uos reges nostrae communionis constituunt, qua çausa patiamini, et si uos in ecclesia Christi esse inueneritis, gaudete et eiultate, quia merces uestra multa est in caelis. uos enim tamquam martyres coronamini, illi autem tamquam persecutores martyrum iudicantur. si autem uos contra ecclesiam Christi altare erexisse et a christiana unitate, quae toto orbe diffunditur, sacrilego schismate separatos esse et corpori Christi, quod est ecclesia toto orbe diffusa, et rebaptizando et blasphemando et quantum potestis oppugnando aduersari sancta et canonica scriptura conuincit, uos impii atque sacrilegi, illi autem, qui uos pro tanto scelere tam leuiter damnorum admonitiionibus uel locorum uel honorum uel pecuniae priuatione deterrendos cohercendosque decernunt, ut cogitantes quare ista patiamini sacrilegium uestrum cognitum fugiatis et ab aeterna damnatione liberemini, et rectores diligentissimi et consultores piissimi deputantur. hanc uobis dilectionem debent christiani catholici imperatores, ut sacrilegia uestra et propter cbriatianam mansuetudinem non pro merito punienda decernant et propter christianam sollicitudinem non omnino inpunita dimittant. hoc in eis deus operatur, cuius misericordiam etiam in his molestiis de quibus conquerimini non uultis agnoscere. nos autem, quantum in nobis est, quantum dominus donat atque permittit, nec ipsas leges lenissimae cohercitionis aduersus uos mouemus, nisi ut ecclesia catholica propter infirmorum fragilitatem, ut eis liceat sine timore eligere quid teneant uel sequantur. a uestris terroribus libera praestetur, ut, si aliquid uestri in nostros uiolenter fecerint, tunc uos, quos tamquam

obsides in fundis et in ciuitatibus habemus, non qualia uestri faciunt patiamini, sed per ordinata iudicia subiecti legibus damno pecuniario uapuletis. quod si uobis graue uidetur, uestri uobis parcant et quiescant; si autem in uos non quiescendo illi saeuiunt qui uel sub uobis uel uobiscum sunt, quid de nobis conqueramini non habetis, qui in uestra uel uestrorum potestate posuimus, ut etiam sectantes haeresem uestram nulla damna patiamini, si nullas catholica siue a uobis siue a uestris uiolentias patiatur. quodsi aliquae factae fuerint uobis inuitis et compescere non ualentibus, misericorditer ipsis damnis et iuste admonemini, quales habeatis a quibus uos contaminari non putatis, atque hinc intellegere cogimini, quam inanes calumnias ecclesiae Christi toto orbe diffusae faciatis, neque iam nobis obiciatis quod persequimur uos, sed uestris potius, si et nos suis uiolentiis infestari et uos publicis legibus malunt conteri quam se a solito furore sedari. si quid sane a nostris christianae caritatis modum uotumque non custodientibus odiose et perniciose patimini, non esse illos nostros cito dixerim, sed aut futuros si se correxerint, aut in fine separandos si in malitia perdurarint; nos tamen nec propter pisces malos retia rumpimus nec propter uasa in contumeliam facta domum magnam deserimus. quodsi uos quoque illos, a quibus talia catholica patitur, non esse uestros eadem regula dicitis, probate animum uestrum, corrigite errorem, amplectimini unitatem spiritus in uinculo pacis. nam si nec uos illi contaminant nec nos isti, non nobis inuicem alienis criminibus calumniemur: in una caritate frumenta crescamus, simul usque ad uentilabrum paleam toleremus.

Quamobrem si nullo interprete indigent canonicarum scripturarum testimonia, quae commendant ecclesiam in totius orbis communione consistere, et separationi uestrae in Africa constitutae ex eisdem libris nulla talia potestis inuenire suffragia, nec iuste de persecutionibus conquerimini, quas grauiores ipsa perpetitur quo latius diffunditur, ac fide et spe et caritate omnia tolerat non tantum talia, qualia uestri circumcelliones et eorum similes ubi possunt membris eius infligunt, sed omnia uariarum iniquitatium scandala per uniuersum mundum scatentia, de quibus dominus exclamauit: uae mundo ab scandalis. grauius enim persequitur filius patrem male uiuendo quam pater filium castigando, et grauius ancilla Sarram persecuta est per iniquam superbiam quam eam Sarra per debitam disciplinam, et grauius dominum persequebantur propter quos dictum est: zelus domus tuae comedit me quam eos ipse, cum eorum mensas euertit et eos flagello de templo expulit.

Quid habetis amplius quod dicatis? an illud ultimum uestrum iam placet in medium proferamus? ecce, inquiunt, uos tenetis ecclesiam. quomodo nos suscipitis, si ad uos transire uoluerimus? breuiter respondeo: \'sic uos suscipimus, quomodo suscipit ecclesia quam in sanctis libris canonicis inuenimus\'. deposita quippe animositate contradicendi, qua tument omnes qui ueritate dei uinci nolunt et sua peruersitate uincuntur, facile potestis intellegere et in bonis esse et in malis sacramenta diuina, sed in illis ad salutem, in illis ad damnationem; et cum tantum distet inter eos qui haec digne indigneque tractauerint, ipsa tamen eadem sunt illis ad praemium ualentia, illis ad iudicium.

Quapropter quando plures quam Iohannes dominus baptizabat, sicut in euangelio scriptum est, ubi subiecit euangelista: quamuis ipse non baptizabat sed discipuli eius, cum tan-

tum distaret inter Petrum et ludam, nihil tamen distabat inter baptismum qui dabatur per Petrum et qui dabatur per ludam. illud enim quod per eos dabatur unum erat, cum ipsi non essent unum, et illud Christi erat, illorum autem unus ad membra Christi, alter ad partem diaboli pertinebat. cum uero Iohannes Baptista et Paulus apostolus unum essent, quia uterque sponsi amicus erat, tamen, quia non erat unus baptismus qui dabatur a Iohanne et qui dabatur a Paulo, iussit Paulus Christi baptismo baptizari eos, qui baptismo Iohannis fuerant baptizati. itaque ille baptismus Iohannis dictus est, qui autem per Paulum datus est non est dictus baptismus Pauli, sed: iussit eos, inquit, baptizari in Christo. ecce unum sunt Iohannes et Paulus, et non unum dant; ecce non sunt unum Petrus et ludas, et unum dant; at uero Petrus et Paulus et unum sunt et unum dant. Abraham et Cornelius ex fide iustificati unum sunt, et non unum sacramentum acceperunt, itemque Cornelius et Simon magus non sunt unum, et unum sacramentum acceperunt; at uero Cornelius et ille spado, quem Philippus in itinere baptizauit, et unum sunt et unum sacramentum acceperunt. cum ergo unum est sacramentum, nec diuersi datores nec diuersi perceptores faciunt, ut non sit unum quod unum est.

Isti autem, dum uolunt hominum esse quod Christi est, res falsissimas et absurdissimas persuadere conantur, ut prope tot sint baptismi quot homines per quos dantur. itaque illud, quod dominus ait de homine et opere hominis: arbor bona bonos fructus facit et arbor mala malos fructus facit, isti ad hoc detorquere conantur, ut a bono baptizatus bonus sit et a malo baptizatus malus sit. unde sequitur eos, etiamsi nolint, ut a meliore baptizatus melior sit et ab inferiore baptizatus inferior sit. ex quo fit ut illi, quos ante domini passionem non ipse Iesus baptizabat, sed discipuli eius, multo sanctius nascerentur, si ab ipso baptizarentur. quis enim uel cogitare possit, quantum intererat inter ipsum et discipulos eius a quibus baptizabantur? ergo inuidit eis sanctiorem generationem, quos a discipulis suis sese hic constituto maluit baptizari? quod utique quisquis credit insanus est. quid ergo dominus eo ipso demonstrare dignatus est nisi suum esse quod daretur, per quemlibet daretur, et se baptizare, de quo amicus ille sponsi dixerat: hic est qui baptizat, per cuiuslibet manus ministri baptizaretur qui credidisset in eum? dicit etiam Paulus: gratias deo quod neminem uestrum baptizaui nisi Crispum et Gaium, ne quis dicat quod in nomine meo baptizaui. et iste ergo credatur inuidisse hominibus meliorem sanctificationem, si, quanto melior erat, tanto melius poterant baptizari qui ab illo baptizarentur? immo uero ad hoc ipsum uigilauit cautissimi et fidelissimi dispensatoris intentio, ne quisquam ideo sanctius se baptizatum putaret, quod a ministro sanctiore baptizaretur, et quod domini erat seruo tribueret.

Cum igitur boni et mali dent et accipiant baptismi sacramentum nec regenerati spiritaliter in corpus et membra Christi coaedificentur nisi boni, profecto in bonis est illa ecclesia cui dicitur: sicut lilium in medio spinarum, ita proxima mea in medio filiarum. in his est enim qui aedificant super petram, id est qui audiunt uerba Christi et faciunt, quia et Petro confitenti se Christum filium dei sic ait: et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam. non est ergo in eis qui aedificant super harenam, id est qui audiunt uerba Christi et non faciunt. ipse enim dixit: qui audit uerba mea haec et facit ea, similabo eum uiro sapienti, qui aedificat domum suam super petram, et ibidem paulo post: qui audit, inquit, uerba mea

haec et non facit ea, similabo eum uiro stulto, qui aedificat domum suam super harenam. qui ergo compage caritatis incorporati sunt aedificio super petram constituto et lilio inter spinas candenti, ipsi utique possidebunt regnum dei; qui autem super harenam aedificant uel in spinis deputantur, quis dubitauerit quod regnum dei non possidebunt? nihil utique talibus prodest baptismi sacramentum, nec tamen propter eorum instabile fundamentum sterilemque malitiam etiam sacramento quod habent ulla iniuria facienda est.

Sections 61 to 75

Proinde in illo loco ex epistula Pauli apostoli, quam scripsit ad Galatas, sine studio contentionis aduertite, quam recte fiat, ut haereticum corrigentes errorem, si sacramentum hoc habent quod habere debuerunt, illud accipiant quod eis deerat, non improbetur et blasphemetur quod inerat: manifesta, inquit, sunt opera carnis, quae sunt fornicationes, immunditiae, luxuriae, idolorum seruitus, ueneficia, inimicitiae, contentiones, aemulationes, animositates, dissensiones, haereses, inuidiae, ebrietates, comesationes et his similia, quae praedico uobis sicut praedixi, quoniam qui talia agunt regnum dei non possidebunt. omnes itaque isti non sunt in lilio nec super petram; inter hos autem et haeretici positi sunt. cur ergo uos, ut omittam cetera, non baptizatis post ebriosos luxuriosos inuidos, qui regnum dei non possidebunt et ideo in petra non sunt et, quia in petra non sunt, procul dubio in ecclesia non deputantur, quia super hanc petram, inquit, aedificabo ecclesiam meam, et nos uultis ut baptizemus post haereticos, qui inter easdem spinas regnum dei non possessuras enumerati sunt et quibus similiter sacramenta insunt, quando eadem sunt, sed non prosunt, quia, cum illa recta sint, ipsi peruersi sunt?

Haec sine pertinacia considerantes atque cogitantes facile potestis intellegere id in quoque corrigendum esse quod prauum est, quod autem rectum est approbandum, et hoc dandum esse quod deerit, quod autem inerit agnoscendum. ueniens itaque haereticus, ut catholicus fiat, errorem corrigat proprium, non Christi uiolet sacramentum, accipiat uinculum pacis quod non habebat. sine quo illi prodesse non poterat baptisma quod habebat: utrumque enim necessarium est ad regnum dei adipiscendum, et baptismus et iustitia. et in contemptore quidem baptismi Christi non potest esse iustitia, baptismus autem et in eo qui iustitiam non habet potest esse, sed non potest prodesse. sicut enim ueritas dixit: si quis non renatus fuerit ex aqua et spiritu, non intrabit in regnum caelorum, ita eadem ueritas dixit: nisi abundauerit iustitia uestra super scribarum et Pharisaeorum, non intrabitis in regnum caelorum, ut non baptismus solus, sed etiam iustitia perducat ad regnum, cui autem uel utrumque uel unum defuerit, illuc peruenire non possit. quapropter cum dicatur haereticis: \'iustitia uobis deest, quam sine caritate ac uinculo pacis habere nullus potest\', cumque et ipsi fateantur w multos baptismum habere et iustitiam non habere et, si non fateantur, eos conuincat scriptura diuina, miror quomodo putent, cum eos habentes non suum sed Christi baptismum iterum nolumus baptizare, ita nos agere, ac si eis iam nihil deesse iudicemus, et, quia baptismus eis in catholica non datur quem habere inueni-

untur, nihil se illic accipere arbitrentur, ubi hoc accipiunt, sine quo illud quod habent eis ad perniciem ualeat, non ad salutem. quod si nolunt intellegere, sufficit nobis quod eam tenemus ecclesiam, quae manifestissimis sanctarum et canonicarum scripturarum testimoniis demonstratur.

Dicat mihi nunc haereticus: \'quomodo me suscipis?\' cito respondeo: (sicut suscipit ecclesia, cui Christus perhibet testimonium. numquid tu melius potes nosse, quomodo suscipiendus sis, quam saluator noster, medicus uulneris tui?\' hic forte dicis: \'lege mihi ergo quemadmodum Christus suscipi iusserit eos, qui ab haereticis transire ad ecclesiam uolunt\'. hoc aperte atque euidenter nec ego lego nec tu. si enim haereticus esset Iohannes et in nomine patris et filii et spiritus sancti baptizaret, post cuius baptismum iussit Paulus homines baptizari, tu obtineres quod dicis ita, ut contra quid dicerem non haberem. rursus si Petrus in nomine patris et filii et spiritus sancti ab haereticis baptizatus fuisset, cui dominus ait: qui lotus est semel non habet necessitatem iterum lauandi, ego obtinerem quod dico ita, ut tu contra quid diceres non haberes. nunc uero cum in scripturis non inueniamus aliquos ad ecclesiam transisse ab haereticis et sicut ego dico aut sicut tu dicis esse susceptos, puto si aliquis sapiens extitisset, cui dominus Christus testimonium perhiberet, et de hac quaestione consuleretur a nobis, nullo modo dubitare deberemus id facere quod ille dixisset, ne non tam ipsi quam domino Christo, cuius testimonio commendabatur, repugnare iudicaremur. perhibet autem testimonium Christus ecclesiae suae. ecce euangelium lege ubi ait: oportebat Christum pati et resurgere tertia die, et praedicari in nomine eius paenitentiam et remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Hierusalem. quomodo ergo suscipit ista ecclesia per omnes gentes, incipientibus ab Hierusalem, remotis omnibus ambagibus et tergiuersationibus sic suscipiendus es. quod si non uis, non mihi aut cuiquam hominum, qui te uult ita suscipere, sed ipsi saluatori contra salutem tuam perniciosissime reluctaris, qui te sic suscipiendum esse non uis credere quemadmodum suscipit illa ecclesia, quam testimonio suo commendat ille, cui fateris nefarium esse non credere.

At enim dixit Hieremias: farta est mihi ut aqua mendax non habens fidem. non de hac aqua dixit quam putas; lege diligenter. ipsam enim mendacium hominum multitudinem dixit aquam mendacem more prophetico, sicut figurate loqui solent, sicut in Apocalypsi populos aquarum nomine nouimus appellatos. nam sic ait Hieremias: ut quid qui contristant me praeualent? plaga mea ualida est: unde sanabor? facta est mihi ut aqua mendax non habens fidem. plagam suam dixit sibi factam ut aquam mendacem, eandem uero plagam suam eos appellauit qui se contristabant. quod enim ait: qui contristant me, hoc dixit postea: plaga mea, et quod supra dixit: praeualent, hoc postea dixit: ualida est.

Sic et illic facitis ubi scriptum est: ab aqua aliena abstine te et de fonte alieno ne biberis. putatis enim de baptismo dictum qui est apud haereticos, ut ideo sit aqua aliena, quia haeretici regnum dei non possidebunt. quasi non ita sit et apud ebriosos et apud inuidos et ceteros huiusmodi, de quibus pariter dictum est: regnum dei non possidebunt; et tamen in omnibus talibus, si secundum euangelium baptizati sunt, Christi est baptismus, non ipsorum. unde aqua illa non est aliena, cum ipsi alieni sint quibus dicturus est: non noui uos. cur

non ergo potius intellegam aquam alienam et fontem alienum doctrinam esse maligni spiritus, qua decipiuntur et seducuntur alienati a deo per ignorantiam, quae est in illis propter caecitatem cordis eorum, hoc expressius commendante apostolo: spiritus autem manifeste dicit quia in nouissimis temporibus recedent quidam a fide, attendentes spiritibus seductoribus, doctrinis daemoniorum? haec est aqua aliena et fons alienus. si enim aqua in bono intellegitur et spiritus sanctus, cur non aqua in malo intellegatur et spiritus malignus? non enim semper, ubi aquam nominat scriptura, hoc uisibile baptismi sacramentum uult intellegi, sed aliquando ipsum, aliquando aliud. iam enim hoc uisibili baptismo etiam alios discipuli domini baptizauerant, antequam ueniret in eos secundum eius promissionem spiritus sanctus, de quo tamen idem Iesus dicit: si quis sitit, ueniat et bibat. qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina aquae uiuae fluent de uentre eius. et sequitur euangelista et exponit unde sit dictum: hoc autem, inquit, dicebat de spiritu quem accepturi erant hi qui in eum erant credituri; spiritus enim nondum erat datus, quia Iesus nondum fuerat clarificatus. ecce aquam dicit spiritum qui nondum erat datus, cum iam aqua illa baptismi multis fuisset data.

Unde et illud, quod similiter non intellegitis, quod scriptum est: bibe aquam de tuis nasis et de puteorum tuorum fontibus, et fons aquae tuae sit tibi proprius et nemo alienus communicet tibi, et non superfluant tibi aquae foras, et in plateis tuis discurrant aquae tuae, non uisibilem baptismum, quem possunt habere et alieni, id est qui regnum dei non possidebunt. sed hoc donum commendat spiritus sancti, quod proprium est eorum tantum, qui regnabunt cum Christo in aeternum, quoniam caritas dei, sicut dicit apostolus, diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. ipsa enim latitudo cordis quam caritas facit, unde illam diffusam dicit et unde ad Corinthios ita loquitur: os nostrum patet ad uos, o Corinthii, cor nostrum dilatatum est, platearum nomine significata est.

Quod ergo aperte audimus: nolite omni spiritui credere, sed probate spiritum qui ex deo est, hoc figurate audimus: ab aqua aliena abstine te et de fonte alieno ne biberis. et quod aperte audimus: caritas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis, hoc figurate audimus: fons aquae tuae sit tibi proprius et nemo alienus communicet tibi. multa enim munera dei possunt habere et alieni, non solum ista communia cum lapidibus et arboribus, sicuti est esse et uigere, nec solum communia cum pecoribus, sicuti spirare sentire, sed etiam maiora iam hominum propria, sicuti est ratio, locutio, artes utiles innumerabiles et alia multa. ipsa etiam quae domui dei data sunt nonnulla ex eis habent alieni, id est non possessuri regnum dei, quibus in fine dicetur: non noui uos, etiam cum dixerint: in nomine tuo prophetauimus et uirtutes multas fecimus, quia etsi habeam, inquit, prophetiam et sciam omnia sacramenta et omnem scientiam. et si habuero omnem fidem ita ut montes transferam, caritatem autem non habeam, nihil sum. hoc est ergo donum spiritus sancti proprium sanctorum, unde nemo communicat alienus. hoc deest omnibus malignis et gehennae filiis, etiamsi Christi baptismo baptizentur, sicut Simon fuerat baptizatus. hoc deest etiam haereticis; hoc accipiunt, cum correcti ueniunt et unitatis uinculum sinceriter amplectuntur. quod si non acciperent, etiam habentes baptismum Christi non erant possessuri regnum Christi, quia non introierant ad fontem illum proprium aquarum

discurrentium in plateis sanctorum et foras non excurrentium, quo fonte caritas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. desinite itaque illa testimonia commemorare, quae aut non intellegitis aut pro nobis contra uos esse intellegitis. quodsi ambigue posita et pro nobis et pro uobis possent interpretari, nihil utique adiuuarent causam uestram, quia et nos, si talibus uti uellemus, innumerabilibus uteremur, quae causam nostram nihil similiter adiuuarent. sed plane talia malam causam uel moras faciendo sustentant.

Ecce, inquiunt, de corpore domini aqua profluxit . et quid te hoc adiuuat o haeretice? multum, inquit. baptisma enim significat non esse nisi in corpore domini, id est in ecclesia. melius diceres: (de corpore domini, hoc est de ecclesia\', etiamsi iam constet, quod adhuc forte diligentius requirendum est, aqua illa baptismum esse significatum. nam et nos baptismum quem habetis de corpore domini esse dicimus, hoc est de ecclesia, quamuis in ea ipsi non sitis, sicut omnes qui non aedificant super petram, sed super harenam. quare tamen non attendis aquam illam, qua baptismum significatum dicis, non tantum in corpore domini fuisse, sed etiam de corpore eius foras exisse, et hoc per uulnus persecutoris? neque enim et haeretici et omnes mali secum foras sacramenta traxissent, si unitatis integritatem in corpore domini custodissent. sed etiam hoc uidetis quam profundum sit et quanta mysterii altitudine occultum.

Iam sufficiat; desinite talibus agere. omnia, quae huiusmodi protuleritis, aut pro nobis sunt aut, ut multum causae nostrae minuam, incertum est pro quibus sint; sed libenter in opertis immoramini, ne fateri aperta cogamini. ecce ecclesia rogo: quid patimini? ecce ecclesia tot manifestissimis sanctarum scripturarum testimoniis commendata et expressa, praedicta et demonstrata: sicut audiuimus, ita et uidimus. quid tergiuersaris quomodo suscipiaris? cur detrectas sic suscipi, quomodo illa suscipit, cui testimonium perhibet qui mentiri non potuit? doce scripturas canonicas aperte dixisse baptizandum esse in catholica ecclesia, qui apud haereticos in nomine patris et filii et spiritus sancti fuerit baptizatus. quodsi hoc docere non potes, illud doce, huic communioni tuae, id est parti Donati, ubi hoc didicisti, apertum aliquod et manifestum testimonium a scripturis canonicis perhiberi, et fatebor ad te esse transeundum nec aliter esse suscipiendos haereticos quam sicut suscipit ecclesia in qua es, quia tali testimonio declarata est. quid aestuas, quid perturbaris? non inuenis in scripturis canonicis, quod a te iustissime exigimus. nam quod dicere soletis: ubi pascis, ubi cubas in meridie, uides quale sit et quam pro te non sit. noli ergo talia quaerere, quia, etsi in partibus aquilonis esset pars Donati, quae contrariae sunt partibus meridianis, diceret de se esse dictum: montes Sion, latera aquilonis, ciuitas regis magni. nam utique ciuitas regis magni non est nisi ecclesia, et hoc potius indubitanter sonat ecclesiam quam illud: ubi pascis, ubi cubas in meridie. sed fortasse illo testimonio Marcion haereticus uteretur, qui dicitur Ponticus fuisse, quae partes ad aquilonem sunt. rursus si in occidente esset pars Donati. diceret de se esse dictum: iter facite ei qui ascendit super occasum; dominus nomen est illi. fortassis enim sublimius esse diceret: ascendit super occasum quam: cubat in meridie. haec mystica sunt, operta sunt, figurata sunt; aliquid manifestum, quod interprete non egeat, a uobis flagitamus.

Ego itaque sic te suscipio, quemadmodum suscipit semen Abrahae in quo benedicuntur omnes gentes. hoc forte obscurum esset, nisi Paulus aperuisset semen Abrahae, quod est Christus. sic te suscipio, quemadmodum suscipit illa sterilis, cuius multi filii magis quam eius quae habet uirum — quod obscurum esset, nisi Paulus dixisset ipsam esse ecclesiam matrem nostram, cui dictum est: dominus qui eruit te ipse deus uniuersae terrae uocabitur, cui dictum est: terra tua orbis terrarum —, sicut suscipit regina illa, de qua in psalmis dicitur: adstitit regina a dextris tuis, et cui dicitur: pro patribus tuis nati sunt tibi filii: constitues eos principes super omnem terram. postremo, ne multa commemorem, sic te suscipio, sicut suscipit ecclesia per omnes gentes, incipiens ab Hierusalem, sicut suscipit ecclesia, quae testis est Christo in Hierusalem et in tota Iudaea et Samaria et usque in totam terram. ille enim te suscipit, qui hoc de illa dixit, qui talibus eam uerbis, ne quisquam de illa dubitaret, ostendit. sic te suscipio, quemadmodum suscipit triticum seminatum in agro, quod cum zizaniis crescit usque ad messem; hi sunt enim filii regni, ager autem est mundus, messis est finis saeculi. dominus exposuit, euangelium est; uerba domini sunt, manifesta sunt. possem tibi dicere: \'sic te suscipio, quemadmodum et uos suscepistis quos Praetextatus et Felicianus a uobis damnati extra uestram communionem baptizauerunt, cui rei quid contradicas omnino non habes\'. sed hoc potius dicam, quod et aduersus ipsos Maximianistas inuictissime ualeat, qui uos in duobus praecipue testimoniis, quibus imperitissime (et) tamen creberrime uti soletis, omnino uicerunt, et de paucitate et de meridie. hoc ergo dicam, quod uos omnes, tamquam pariter contra nos insurgatis, extinguat: \'sic uos suscipimus, si corrigi uultis, quemadmodum suscipit ecclesia, quam dominus Iesus dixit ab Hierusalem coepturam et in Actibus apostolorum legimus inde coepisse et per omnes gentes ituram et in Actibus apostolorum legimus per multas isse, antequam ueniret in Africam, et per omnes ituram, antequam ueniat finis, quia ipse dominus ait: praedicabitur hoc euangelium in omnibus gentibus, et tunc ueniet finis\'. ecce purgamenta eius: quoniam abundauit iniquitas, refrigescet caritas multorum. ecce frumenta eius: qui autem perseuerauerit usque in finem, hic saluus erit. ubi hic Africa nominata est in parte Donati? ecce iterum frumenta eius: ut scias, inquit apostolus, quemadmodum te oporteat in domo dei conuersari, quae est ecclesia dei uiui, columna et firmamentum ueritatis. et sine dubio magnum est pietatis sacramentum quod manifestatum est in carne, iustificatum est in spiritu, apparuit angelis, praedicatum est in gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria. ecce purgamenta eius: spiritus autem, inquit, manifeste dicit quia in nouissimis temporibus recedent quidam a fide, attendentes spiritibus seductoribus, doctrinis daemoniorum et cetera. ubi et hic Africa in parte Donati nominata est, ut in ea remanserit columna et firmamentum ueritatis aut pietatis sacramentum, de quo usque in finem ita cucurrit, ut diceret: praedicatum est in gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria?

Quid ergo pluribus teneam? qui respondere cogitat huic epistulae, scrutetur scripturas et aut manifestum de Africa, uel in qua sola uel ex qua sola est pars Donati, proferat testimonium — quod ideo proferre non potest, quia illis tam manifestis, quae a nobis prolata sunt, repugnare scriptura non potest —, aut, si suarum suspicionum uel criminationum uel calumniarum sectatores credulos quaerit et uult traducere in aliud euangelium, quod non

est aliud, atque annuntiare nobis praeterquam quod accepimus, etsi angelus de caelo esset, anathema esset, quoniam et diabolus, qui propterea de caelo cecidit, quia in ueritate non stetit, si anathema fuisset homini, quando ei praeterquam quod a domino deo acceperat annuntiauit, primi parentes carnis nostrae nec in poenam mortis incidissent nec de loco felicitatis exissent.

Quapropter uos, carissimi, quibus hanc epistulam scribo, praeceptum pastoris, qui animam suam posuit pro ouibus suis et nunc glorificatus et exaltatus sedet ad dextram dei patris, corde fidelissimo et firmissimo retinete dicentis: quae sunt oues meae uocem meam audiunt et sequuntur me. audistis eius uocem manifestissimam non solum per legem eius et prophetas et psalmos, sed etiam per os proprium commendantis ecclesiam suam futuram, et ea quae praedixit quemadmodum ex ordine consecuta sint in Actibus et litteris apostolorum, quae diuinarum scripturarum canonem complent, legendo perspicitis. non est obscura quaestio, in qua uos fallant quos ipse dominus praedixit futuros atque dicturos: ecce hic est Christus, ecce illic, ecce in deserto, quasi ubi non est frequentia multitudinis, ecce in cubiculis, quasi in secretis traditionibus atque doctrinis. habetis ecclesiam ubique diffundi et crescere usque ad messem, habetis ciuitatem, de qua ipse qui eam condidit ait: non potest ciuitas abscondi super montem constituta. ipsa est ergo quae non in aliqua parte terrarum, sed ubique notissima est. haec temporales aliquando etiam in suis frumentis patitur tempestates, ut in quibusdam locis non cognoscantur; sed tamen etiam illic latent. neque enim falli potest diuina sententia, quoniam crescunt usque ad messem.

Itaque et in aliis gentibus saepe nonnulla membra ecclesiae praeualentibus haeresum et schismatum seditionibus pressa atque obumbrata sunt et tamen, quia inerant, paulo post nullo dubitante claruerunt, et in ipsa Africa post illud Secundi Tigisitani apud Carthaginem seditiosum turbulentumque concilium, ubi et a femina nobili Lucilla operata corruptio postea iudicialibus gestis commemorata est, cum inde litterae paene per totam Africam, qua ecclesiae Christi iam germinauerant, missae fuissent, creditum est litteris concilii — neque enim aliter oportebat — et quasi uisa sunt per aliquam partem agri frumenta dominica defecisse; nullo modo autem defecerant, quae uere frumenta erant praedestinata atque seminata et alta radice feraciter germinantia. salua enim conscientia litteris concilii crediderant; neque enim ab hominibus de aliis hominibus aliquid incredibile dicebatur aut eis contra euangelium credebatur. sed posteaquam illi furiosa pertinacia usque ad dissensionem sacrilegam contra totum orbem christianum contentionem obstinatissimam perduxerunt atque innotuit bonis fidelibus, quos a Caeciliano alienauerat falsa criminatio, uiderunt se, si in illa communione persisterent, non iam de quodam homine uel de quibusdam hominibus, sed de ecclesia toto terrarum orbe diffusa prauum habere iudicium, et maluerunt Christi euangelio quam collegarum concilio credere. itaque illis relictis mox ad catholicam pacem multi et episcopi et clerici et populi redierunt, quod et antequam facerent in tritico deputabantur. tunc enim non faciebant, cum aduersus homines male sibi a collegis insinuatos, non aduersus ecclesiam dei, quae in cunctis gentibus crescit, illa eorum contradictio nitebatur. itaque et in Africa triticum, quod filius

hominis seminauerat, triticum mansit et ex illo usque adhuc creuit et crescit et deinceps usque ad messem fructificabit et crescet sicut in omni mundo.

Nonnulli etiam bonae uoluntatis per carnalem caliginem etiam post confirmatum contra ecclesiam dei malignorum furorem in illa dissensione diutius errauerunt, tamquam si adhuc mollia conculcarentur frumenta et radice uiua herbae uigor attereretur. etiam ipsa tamen frumenta sua nouerat deus, quamuis ut reuiuiscerent arguenda et increpanda. non enim eo modo dictum est Petro: redi post me, satanas, quo modo dictum est de Iuda: unus ex uobis diabolus est. quidam quoque et apertissimae ueritati malo studio contradixerunt. illi uero eradicati uel praecisi erant, sed non permanentes in infidelitate, sicut de quibusdam ramis fractis apostolus dicit, manu diuina replantati aut iterum inserti sunt. tunc enim quisque infructuosus, sed nondum a radice praecisus est, cum mala cupiditate agit quidem illa opera de quibus dictum est: quoniam qui talia agunt regnum dei non possidebunt; sed cum pro ipsis operibus etiam ueritati apertissimae qua redarguitur resistere coeperit, tunc praeciditur. et multi tales sunt in sacramentorum communione cum ecclesia et tamen iam non sunt in ecclesia. alioquin si tunc quisque praeciditur, cum uisibiliter excommunicatur, consequens erit, ut tunc rursus inseratur, cum uisibiliter communioni restituitur. quid? si ergo fictus accedat atque aduersus ueritatem et ecclesiam cor inimicissimum gerat, quamuis peragatur in eo illa sollemnitas, numquid reconciliatur, numquid inseritur? absit. sicut ergo iam denuo communicans nondum insertus est, sic et antequam uisibiliter excommunicetur quisquis contra ueritatem, qua conuincitur et arguitur, inimicum gestat animum, iam praecisus est. ita fit, ut et semen bonum et semen malum utraque per agrum crescant usque ad messem, id est et filii regni et filii maligni utrique per mundum crescant usque in finem saeculi, illis fructum ferentibus cum tolerantia, illis cum sterilitate amaricantibus.

Uos autem, innitentes tot euidentissimis testimoniis legis prophetarum psalmorum, ipsius domini et apostolorum de sancta ecclesia toto terrarum orbe diffusa, exigite ab istis, ut ostendant ex Africa, quod attinet ad partem Donati, aliqua manifesta de canonicis libris testimonia. neque enim, sicut iam dixi, ullo modo fieri posset, ut ecclesia, sicut dicunt et quod absit, tam cito ex tot gentibus peritura tot testimoniis tam sublimiter et tam indubitanter praedicaretur et de ista, quam uolunt suam, quae usque in finem sicut contendunt permansura fuerat, taceretur. mementote enim quid illi diuiti dictum sit, cum apud inferos torqueretur et ad fratres suos aliquem ex mortuis mitti uellet: habent illic, inquit, Moysen et prophetas. et cum ille diceret non eos credituros, nisi ad eos isset aliquis mortuorum: si Moysen, inquit, et prophetas non audiunt, nec si quis ex mortuis resurrexerit credent. dixit Moyses, quod in semine Abrahae benedicentur omnes gentes; dixerunt prophetae: tu uocaberis uoluntas mea et terra tua orbis terrarum, et: commemorabuntur et conuertentur ad dominum uniuersi fines terrae. his et talibus tam manifestis praenuntiationibus ecclesiam demonstrantibus isti credere noluerunt surrexit dominus a mortuis, dixit in nomine suo praedicari paenitentiam et remissionem peccatorum per omnes . gentes, incipientibus ab Hierusalem. illi, qui Moysi et prophetis non crediderant, nec domino resurgenti a mortuis crediderunt; quid restat, nisi ut diuitis illius tormenta sortiantur? quae uos fugientes, dum adhuc tempus est, antequam de hac uita emigretur, diuinis eloquiis constanter in-

haerete, ut nec in uita conturbemini et post hanc uitam quod semini Abrahae promissum est accipere mereamini.

Source. Latin text from the Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum (CSEL) collection of the Open Greek and Latin project (digital edition of ***Sancti Aureli Augustini Opera*** edited by Michael Petschenig (Prague, Vienna, Leipzig, F. Tempsky, G. Freytag: 1909) Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum 52), encoded in EpiDoc TEI XML. Digitised and corrected by the Open Greek and Latin team (University of Leipzig and partners); the text is taken from the printed edition by OCR with correction, so some errors may remain. SermonIndex has only divided it into short sections for reading; the critical notes, margin notes and apparatus of the printed edition are not shown here but are kept in the XML download.

Licence. Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0). You may share and adapt this text if you credit the Open Greek and Latin project and release your version under the same licence.